

บทที่ 2

ยุคแรกของการเรียกร่องลึงธิสตรีในสังคมไทย

การศึกษาในบทนี้เป็นความพยายามที่จะอธิบายว่า มีแนวความคิดเรื่อง การเรียกร่องลึงธิสตรีเกิดขึ้นมานานแล้ว ซึ่งความคิดดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของ การเคลื่อนไหวเรียกร่องลึงธิสตรีอย่างเป็นระบบในเวลาต่อมา ดังนั้นจึงควรที่จะ ได้ศึกษาถึงการเรียกร่องลึงธิสตรีในยุคแรกนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการเรียกร ่องลึงธิสตรีภายหลัง พ.ศ. 2489 ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ คือ สมัยปฏิรูปประเทศ และสมัยแรกเริ่มประชาธิปไตย ดังนี้

การเรียกร่องลึงธิสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศ

สังคมไทยก่อนการปฏิรูป สตรีถูกกดขี่ให้มีสถานภาพต่ำกว่าชายดังปรากฏ หลักฐานประเภทกฎหมายระบุว่า สตรีถือเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งของชายผู้เป็นสามี และสังคมยังกำหนดภาระหน้าที่ของสตรีให้เป็นผู้ปรนนิบัติรับใช้ชาย สตรีทุกคนต้องอยู่ ในความดูแลปกครองของชาย ชายมีสิทธิที่จะทุบตี ข่ายบุตรหญิง หรือภรรยาเป็นทาส ได้ไม่ว่าบุตรภรรยาจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม¹ ทั้งนี้เพราะชนบทรรมนิยมประเพณีและ ค่านิยมความเชื่อมาแต่โบราณคาดหวังกับบทบาทสำคัญของสตรีคือ การเป็นแม่ที่ให้ กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรธิดารวมทั้งการดูแลปรนนิบัติสามี ดูแลบ้านเรือน เนื่องจาก เชื่อว่าสามีและบุตรโดยเฉพาบุตรชายคือ ทรัพย์สินที่มีค่าของสังคมเพราะการ

¹ ปิยฉัตร ปิยะวรรณ, ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ. 2411 - 2453 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 40.

เกณฑ์แรงงานตามระบบไพร่ซึ่งเน้นความสำคัญที่แรงงานชายเพื่อใช้ป้องกันข้าศึกและทำงานในเรือสวนไร่นา ดังนั้นสตรีจึงถูกอบรมสั่งสอนให้เก็บตัวอยู่แต่ในบ้านเพื่อฝึกฝนวิชาการเป็นแม่บ้านแม่เรือน ปฏิบัติตนอยู่ในสภาพข้างเฝ้าหลัง ดูแลครอบครัวปรนนิบัติพ่อ แม่ สามีให้สตรีต้องตกอยู่ในสภาพผู้เสียเปรียบ คอยรับใช้ฝ่ายชายโดยปราศจากข้อโต้แย้งใด ๆ

สภาพเช่นนี้อาจทำให้สตรีบางคนที่มีความคิดก้าวเกินยุคสมัยเริ่มไม่พอใจต้องการเรียกร้องความยุติธรรมแก่ตน แต่จากค่านิยมกระแสหลักของสังคมทำให้ไม่ปรากฏการเรียกร้องที่ชัดเจน จนกระทั่งมีการยื่นถวายฎีกาของหญิงสาวชาวบ้าน 2 คน ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ อ้าแดงเหมือนเรียกร้องสิทธิที่จะเลือกคู่ครองตามที่ตนปรารถนาเนื่องจากบิดามารดาบังคับให้ตนแต่งงานกับชายที่ไม่ได้รัก และอ้าแดงจั้น เรียกร้องสิทธิที่จะเป็นเจ้าของร่างกายของตนมิให้ถูกขายเป็นทาสเพราะสามีเอาเธอไปขายให้ผู้อื่นโดยเธอไม่เต็มใจ จึงเป็นผลให้มีการออกประกาศพระราชบัญญัติลักษณะ (พ.ศ. 2408)² พระราชบัญญัติลักษณะลักษณะ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2411³ เป็นการแก้ไขกฎหมายลักษณะผิวเมียเดิมให้สิทธิหญิงในการเลือกคู่ครอง และพระราชบัญญัติเรื่องผิวชายเมีย บิดามารดาชายบุตร (พ.ศ. 2410)⁴ ว่าด้วยสิทธิของหญิงมีสามี สาเหตุที่ปรากฏหลักฐานการยื่นถวายฎีกาเรียกร้องสิทธิสตรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นครั้งแรกก็เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีนโยบายที่จะยกระดับสถานภาพของสตรี อันเป็นส่วนหนึ่งในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยสอดคล้องกับวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งเผยแพร่แนวความคิด

² ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405 - 2411 (กรุงเทพฯ: เจริญทองการพิมพ์, 2511), หน้า 200 - 204.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 205.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 277.

ปฏิบัติให้เกิดติดต่อสตรี สู้สังคมไทยขณะนั้น จึงมีการปรับเปลี่ยนประเพณีบางประการ เริ่มจากการแก้ไขระเบียบข้อบังคับ สตรีในราชสำนัก เพื่อผ่อนคลายและให้เสรีภาพแก่สตรีมากขึ้นโดยออกประกาศอนุญาตให้ข้าราชการฝ่ายในทูลลาออกจากราชการได้⁵

อย่างไรก็ตามการเรียกร้องสิทธิสตรีสมัยก่อนการปฏิรูปประเทศ จากหลักฐานเท่าที่ปรากฏมีเพียงการยื่นถวายฎีกาของสตรีชาวบ้าน 2 คน คืออำแดงเหมือน และอำแดงจัน ดังกล่าวข้างต้นเท่านั้นภายหลังจากนั้นการเรียกร้องสิทธิสตรีก็ได้เงียบหายไประยะหนึ่ง

เมื่อสังคมไทยเข้าสู่สมัยปฏิรูปประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่เข้าสู่สังคมไทย รวมทั้งการเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมส่งผลให้ผู้นำประเทศตระหนักดีว่า การบริหารประเทศตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายประการที่ล้าสมัย และไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในอันที่จะเกื้อหนุนให้ประเทศภายใต้ระบบเก่ารอดพ้น และสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่บ้านเมืองได้ จึงมีนโยบายที่จะปฏิรูปประเทศทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา กฎหมาย ตลอดจนแก้ไขขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของไทยให้ทันสมัย โดยวิธีการผสมผสานระหว่างวิธีการของตะวันตกกับขนบประเพณีของไทยเพื่อให้ประเทศเป็นที่ยอมรับในฐานะอารยประเทศทัดเทียมกับชาติตะวันตกอื่น ซึ่งการปฏิรูปประเทศได้ส่งผลกระทบต่อสตรีในสังคมไทยด้วย

⁵ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 - 2404, (กรุงเทพฯ: เจริญทองการพิมพ์, 2511), หน้า 88 - 91, 294 - 301, 451 - 453.

1. สถานภาพของสตรี

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของสตรีในสังคมไทยนั้น ได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจากวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่หลายเข้าสู่สังคมไทยตั้งแต่สมัยก่อนการปฏิรูปประเทศ และแนวความคิดดังกล่าวได้สืบเนื่องมาถึงสังคมไทยสมัยปฏิรูปประเทศด้วย ทำให้ปัญญาชนไทยสมัยปฏิรูปประเทศได้กำหนดภาระของสตรีภายในบ้านมากขึ้น เพื่อเป็นผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ อย่างไรก็ตามการกำหนดภาระของสตรีก็ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะขอบเขตของงานภายในบ้านแต่เน้นที่คุณภาพของหน้าที่เหล่านั้น กล่าวคือ สตรีถูกคาดหวังให้เป็นเมีย แม่ และแม่เรือนที่สำคัญขึ้น⁶ โดยสังคมคาดหวังต่อสตรีโดยเฉพาะสตรีชั้นสูงและชนชั้นกลางว่า จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของสามี ช่วยแบ่งเบาภาระของสามี อาจทำหน้าที่เป็นเลขานุการส่วนตัวของสามี คอยตรวจทานหนังสือ อันเป็นภาระเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการปรนนิบัติทางกายตามแนวคิดเดิม ดังที่เทียนวรรณ ปัญญาชนในสมัยนั้นได้แสดงความคาดหวังต่อบทบาทของสตรีว่า

ได้เป็นแม่เรือนช่วยแบ่งเบาภาระธุระหนักหรือเบาไปจากบุรุษ
ให้เบาไปได้ไม่มากก็น้อย ต่ำที่สุดก็ช่วยทานหนังสือ สูงที่สุดช่วย
เรียงความได้ตามที่ให้นิเวศความแลใจความ⁷

นอกจากนี้สตรียังถูกคาดหวังให้มีหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตร ทั้งนี้จากความพยายามที่จะนำพาประเทศสู่ความทันสมัยปัญญาชนไทยที่ได้รับอิทธิพลความคิดตะวันตก

⁶ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, "สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ" วารสารอักษรศาสตร์ 23 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2534): 3 - 19.

⁷ "ว่าด้วยผู้หญิงทำงานเท่ากับผู้ชาย," ตุลวิภาคพจนกิจ (8 ตุลาคม ร.ศ. 124).

เกี่ยวกับความสำคัญของคนรุ่นใหม่ต่ออนาคตของประเทศ โดยเน้นความสำคัญของการศึกษาสำหรับเยาวชนทั้งในระบบโรงเรียนและก่อนวัยเรียน การศึกษาก็ควรมีทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่กันและกัน การศึกษาที่บ้านก็ต้องเป็นหน้าที่ของแม่ซึ่งต้องเพิ่มภาระการเลี้ยงดูบุตรให้เจริญเติบโตทางร่างกาย รวมถึงการพัฒนาทางสติปัญญาควบคู่ไปด้วย

จะเห็นได้ว่า สังคมไทยสมัยปฏิรูปประเทศ ได้คาดหวังให้สตรีมีภาระหน้าที่มากขึ้นและเป็นแม่เรือนที่สำคัญขึ้นจากเดิม แต่ด้านสิทธิสตรียังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้พิจารณาได้จากการศึกษา การประกอบอาชีพ และข้อบัญญัติทางกฎหมาย

1.1 การศึกษาของสตรี

โรงเรียนสำหรับสตรีแห่งแรกคือ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง จัดตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2417 โดยการริเริ่มของคณะมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา มีการสอนอ่านพระคัมภีร์ให้ความรู้ทางวิชาต่างๆ เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ การเรือน และยังมีการฝึกอบรมมารยาทแบบตะวันตก การสมาคมต้อนรับแขกเมือง ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชนชั้นสูงและชั้นกลางจึงเป็นที่นิยมของกลุ่มพ่อค้า ขุนนางและชนชั้นสูง ดังเห็นได้ว่าเริ่มต้นจากนักเรียนหญิง 7 คน ใน พ.ศ. 2417 เพิ่มขึ้นเป็น 29 คน ในปี พ.ศ. 2424^๕ ส่วนลูกหลานสามัญชนส่วนใหญ่ไม่สามารถจะเข้ารับการศึกษารวมในโรงเรียนแห่งนี้ได้ เนื่องจากโรงเรียนแห่งนี้ประสบปัญหาทางการเงินจากการที่นักเรียนสตรีที่เข้ามาเรียนในระยะแรกไม่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน และค่าใช้จ่าย

^๕ สมโพธิ อ่องสกุล, "สตรีกับการศึกษาในสังคมไทย: การสถาปนาโรงเรียนสำหรับสตรียุคแรกในกระแสหลัก," ศึกษาศาสตร์สาร 16 (เมษายน - กันยายน 2534): 1 - 8.

ใด ๆ ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงระบบค่าเนื้องานใหม่โดยจัดเก็บเงินค่าเล่าเรียน ค่าอาหารและค่าที่พักเดือนละ 5 บาท^๑ อันเป็นจำนวนเงินที่สูงมากในขณะนั้น นักเรียนส่วนใหญ่จึงล้วนเป็นลูกหลานชนชั้นสูงและชั้นกลางที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเท่านั้น

ส่วนโรงเรียนสตรีของรัฐเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2423 คือ โรงเรียนสุกุลสุนันทาลัย เป็นโรงเรียนประจำมีหลักสูตรคล้ายคลึงกับโรงเรียนมิชชันนารี กล่าวคือ ให้การศึกษาวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวิชาแม่บ้านแม่เรือน ตลอดจนการเข้าสมาคมแบบตะวันตกซึ่งนับเป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรกของรัฐที่จัดตั้งขึ้นนอกบริเวณพระบรมมหาราชวัง แต่ก็ เป็นเพียงอนุสรณ์ที่ทรงอุทิศเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (พ.ศ. 2403 - 2423) พระบรมราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสิ้นพระชนม์โดยอุบัติเหตุเรือพระที่นั่งล่มในแม่น้ำที่พระราชวังบางปะอินเท่านั้น ไม่มีเงินงบประมาณแผ่นดินสนับสนุน อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาสำหรับสตรีมากนัก ทรงมีพระราชดำริว่าในสถานการณ์ที่ต้องปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องสงวนงบประมาณของประเทศสำหรับโครงการอื่น ๆ ที่จำเป็นกว่า เช่น การศึกษาสำหรับชายซึ่งต้องประกอบอาชีพนอกร้าน ทำให้โรงเรียนสตรีแห่งแรกของรัฐนี้ประสบกับปัญหาภายในบางประการเช่น จำนวนนักเรียนลดลง ความบกพร่องในด้านการบริหารและการเงิน

^๑ สุนิตย์ แสงขำ, "บทบาทของมิชชันนารีในกาชไปแตสแตนท์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2367 - 2475," (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร), 2527), หน้า 7 - 9.

เป็นต้น¹⁰ จนในปี พ.ศ. 2445 โรงเรียนแห่งนี้ต้องเลิกกิจการไป

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาได้มีการกำหนด "โครงการศึกษา พุทธศักราช 2456" มุ่งส่งเสริมการศึกษาของกลุ่มบุตรและกุลธิดาทั้งสายสามัญและวิสามัญศึกษา มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรี คือโรงเรียนเบญจมราชาลัยเพื่อหาครูสตรีออกไปสอนตามโรงเรียนสตรีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับ ขยายการศึกษาในระดับมูลฐานโดยมีประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาพุทธศักราช 2464 กำหนดให้เด็กชายและเด็กหญิงเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนตั้งแต่อายุ 7 ปีบริบูรณ์ จนถึงอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลและประชาบาล ในระดับมัธยมศึกษาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขึ้น เช่น พ.ศ. 2460 ตั้งโรงเรียนวิเชียรมาตุ จังหวัดตรัง พ.ศ. 2462 จัดตั้งโรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น¹¹

อย่างไรก็ตาม แม้การจัดการศึกษาสตรีจะก้าวหน้าขึ้นตามลำดับดังกล่าวมาแล้ว แต่ยังคงมีวัตถุประสงค์หลักที่มุ่งผลิตแม่เรือนที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม เพื่อบริการของแม่เรือนให้มีความสำคัญขึ้นมิได้มุ่งให้สตรีออกมาประกอบอาชีพภายนอกบ้าน หรือเป็นการแข่งขันกับชายในการประกอบอาชีพ ดังจะได้อีกกล่าวในหัวข้อการประกอบอาชีพของสตรีต่อไป

¹⁰ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, "สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ," หน้า 11

¹¹ สภาสตรีแห่งชาติ, เรื่องสตรีไทย (กรุงเทพฯ: วิชาการ, 2519), หน้า 90

1.2 การประกอบอาชีพของสตรี

สังคมไทยได้ยอมรับและเปิดโอกาสให้สตรีที่มีการศึกษาออกมาประกอบอาชีพนอกร้านในระยะแรกได้ 3 อาชีพ คือ ครู พยาบาล ช่างตัดเสื้อ เพราะอาชีพทั้งสามนี้เป็นงานในลักษณะเดียวกันกับหน้าที่ของแม่เรือนนั่นเอง กล่าวคือ อาชีพครูเปรียบได้กับมารดาอบรมสั่งสอนบุตรของตน อาชีพพยาบาลดูแลผู้ป่วยเปรียบได้กับการดูแลสมาชิกในครอบครัวซึ่งล้มป่วยอันถือเป็นหน้าที่เดิมของสตรี ส่วนอาชีพช่างตัดเสื้อก็มีพื้นฐานมาจากงานเย็บปักถักร้อยซึ่งเป็นหน้าที่เดิมของสตรีเช่นกัน และเนื่องจากอาชีพเหล่านี้เป็นอาชีพใหม่สำหรับสตรีโดยเฉพาะจึงมิได้เป็นการแข่งขันกับชายในอาชีพที่มีอยู่แล้วแม้ว่าอาชีพครูจะเป็นที่นิยมสำหรับชายเช่นกัน แต่ครูสตรีก็ถูกคาดหวังให้สอนเฉพาะในโรงเรียนสตรีจึงไม่เป็นการแย่งตำแหน่งในโรงเรียนชาย¹²

สังคมยอมรับการประกอบอาชีพของสตรีมากขึ้นดังจะเห็นได้จากมีการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และหญิงพยาบาลขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2439 และใน พ.ศ. 2456 มีโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีเป็นแห่งแรกชื่อว่า "โรงเรียนเบญจมราชาลัย" เพื่อหาตัวครูสตรีออกไปทำการสอนตามมณฑลต่าง ๆ

แต่ในความเป็นจริงแล้วอาชีพใหม่ของสตรีนี้ส่วนใหญ่เป็นการประกอบอาชีพชั่วคราวคือเป็นเพียงการใช้เวลาระหว่างจบจากโรงเรียนถึงก่อนแต่งงานเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้นยังไม่บีบคั้นให้สตรีต้องออกมาประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวอีกแรงหนึ่ง ปรากฏหลักฐานว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่งของโรงเรียนสตรี ก็คือครูมักจะลาออกเมื่อแต่งงาน เป็นเหตุให้

¹² สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. "สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ," หน้า 12 - 13.

โรงเรียนต้องหาครูใหม่อยู่บ่อยครั้ง และจากการที่นางพยาบาลลาออกจากอาชีพหลายคน ทำให้โรงเรียนพยาบาลต้องออกกระเปียบว่า พยาบาลที่รับทุนระหว่างการศึกษาจะต้องได้รับอนุญาตก่อนแต่งงานและผู้เป็นสามีจะต้องยินยอมให้ภรรยาทำงานต่อไปอย่างน้อย 10 ปี¹³

1.3 กฎหมาย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ. 2440 ทรงตั้งคณะกรรมการจัดทำประมวลกฎหมายให้เป็นหมวดหมู่ขึ้นทั้งนี้เพราะกฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นที่ยอมรับของอารยประเทศ จำเป็นจะต้องมีการชำระสะสางระบบกฎหมายใหม่ โดยศึกษาหลักกฎหมายตราสามดวงและคำพิพากษาของศาลเทียบเคียงกับหลักกฎหมายต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรปเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์ มีการกำหนดโทษที่คล้ายคลึงอารยประเทศเพื่อความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ จัดทำเสร็จเรียบร้อยตราเป็นกฎหมายใช้เมื่อ พ.ศ. 2451 เรียกว่า "กฎหมายลักษณะอาญา" หรือ "กฎหมาย ร.ศ. 127"¹⁴ ซึ่งมีพระราชบัญญัติบังคับใช้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสตรีได้แก่

1. พระราชกำหนดลักษณะข่มขืนล่วงประเวณี ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442) มีการแก้ไขปรับปรุงลงโทษแก่ผู้ข่มขืนกระทำชำเราหญิง จากเดิมกฎหมายลักษณะฉ้อฉลมีโทษแค่ปรับ ให้เพิ่มโทษจำคุกขึ้นอีก
2. ประกาศยกเลิกธรรมเนียมการคินลินสอดของหมั้น ใน ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443) เป็นการประกาศยกเลิกการคินลินสอดของหมั้นให้แก่ชายเมื่อเกิด

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ ล้ำพรหม น่วมบุญลือ, "สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 118.

การหย่าร้างขึ้น ให้ถือว่าสินสอดของหมั้นนั้นเป็นสิทธิขาดของฝ่ายหญิง ซึ่งนับเป็นการรักษาสิทธิของสตรีอีกประการหนึ่ง

3. พระราชบัญญัติลักษณะมรดก ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) กฎหมายเดิมกำหนดแบ่งมรดกให้ภรรยาหลวง 3 ส่วน ให้อ่อนภรรยา 2 ส่วน แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ให้อ่อนภรรยาได้รับมรดกเพียงครึ่งหนึ่งของภรรยาหลวง เป็นการเพิ่มสิทธิแก่ภรรยาหลวงมากขึ้น และยังเพิ่มเติมให้ทาสภรรยาไม่เพียงที่มีบุตรเท่านั้น จากกฎหมายเดิม แต่ทาสภรรยาที่ไม่มีบุตรมีอิสรภาพทันทีเมื่อสามีตายลง

แม้ว่ากฎหมายที่ชำระใหม่จะเพิ่มสิทธิให้แก่สตรีมากขึ้น แต่กฎหมายครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่ยังคงยึดถือตามกฎหมายลักษณะฉัวเมียอันเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายตราสามดวงที่ใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สถานภาพและสิทธิของภรรยา ยังคงเสียเปรียบอยู่หลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการรับรองระบบหลายเมียที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย

อย่างไรก็ดี แม้ว่าในสมัยนี้จะมีการชักจูงให้ประชาชนทั่วไปหันมานิยมระบบฉัวเมียเดียว¹⁵ แต่การจะออกเป็นกฎหมายใช้บังคับนั้นเจ้านายชั้นชั้นนำหลายท่านยังไม่เห็นด้วยโดยอ้างว่าประเพณีของประเทศตะวันตกกับตะวันตกแตกต่างกัน ศาสนาก็แตกต่างกันจึงยังไม่ควรเปลี่ยนแปลง¹⁶

¹⁵ ประยูรช ลิทธิพันธ์, ราชสำนักไทย (พระนคร: คลังวิทยา, 2505), หน้า 529.

¹⁶ ล้ำพรรณ น่วมบุญลือ, "สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์," หน้า 148.

นอกจากนี้หากกฎหมายรับรองภรรยาเพียงคนเดียว ก็เป็นการตัดสิทธิอนุภรรยาและบุตรในการรับมรดก¹⁷ โดยเหตุที่เจ้านายชนชั้นนำส่วนใหญ่มีความเห็นเช่นนี้ จึงยังไม่มีมีการแก้ไขกฎหมายครอบครัวเดิม ซึ่งรับรองให้ชายมีภรรยาหลายคนแต่อย่างใด จนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรี

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาถึง การเกิดกระแสแนวคิดเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ การเรียกร้องสิทธิสตรีขั้นนั้น มีปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุน ผลักดันให้มีการนำเอาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีขึ้นมาถกเถียง ซึ่งจากการพิจารณาสังคมไทยในสมัยปฏิรูปนี้ อาจจำแนกปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรีได้ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก การศึกษาสตรี แม้ว่าโรงเรียนสตรีที่จัดตั้งขึ้นมีหลักสูตรให้การศึกษาวិชาต่าง ๆ สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมที่มุ่งเน้นความสำคัญของสตรีในการเป็นแม่เรือนดังกล่าวมาแล้ว แต่การศึกษาก็เปิดโอกาสให้สตรีที่อ่านออกเขียนได้มีจำนวนมากขึ้น และจากความก้าวหน้าทางด้านการพิมพ์ทำให้มีการผลิตหนังสือออกสู่สังคมเป็นจำนวนมาก เป็นตัวกระตุ้นความสนใจของคนทั่วไป ที่สำคัญทำให้สตรีได้รับรู้ข่าวสารต่าง ๆ ประกอบเข้ากับการเรียนรู้อิทธิพลต่าง ๆ นอกเหนือจากความรู้ที่มุ่งผลิตสตรีให้เป็นแม่เรือนที่มีคุณภาพ การเรียนรู้อิทธิพลเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่ทำให้สตรีไทยบางคนมีความคิดอ่าน ใฝ่ใคร่ครวญมากขึ้นทั้งยังเป็นเครื่องมือที่นำไปศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับนานาประเทศรวมทั้งบทบาทและสถานภาพ

¹⁷ น.ส.พ. กรุงเทพมหานคร (16 มีนาคม 2470).

ของสตรีในต่างประเทศแล้วนำกลับมาพิจารณาเปรียบเทียบกับสถานภาพของสตรีไทย ทำให้สตรีที่มีการศึกษาบางส่วนได้เกิดแนวความคิดที่จะเรียกร้องสิทธิสตรี โดยอาศัยวิธีการดำเนินงานผ่านสื่อในรูปแบบหนังสือพิมพ์สตรี เพื่อแสดงความคิดเห็น และเรียกร้องให้มีการแก้ไขประเด็นต่าง ๆ ที่เห็นว่ายังไม่เป็นธรรมต่อสตรี

ประการที่สอง การประกอบอาชีพของสตรี แม้ว่าสังคมจะยอมรับและเปิดโอกาสสำหรับอาชีพใหม่ของสตรีดังกล่าวมาแล้ว แต่การเปิดโอกาสให้สตรีออกมาประกอบอาชีพทำงานนอกบ้านทำให้สตรีกลุ่มนี้กลายเป็นกลุ่มสตรีที่มีรายได้เลี้ยงตัวเองได้ โดยอาศัยความรู้อันได้มาจากการศึกษาแล้วเรียน และประสบการณ์ที่ได้รับในการประกอบอาชีพโดยตรงมีผลให้สตรีมีการเปลี่ยนทัศนคติต่อตัวเองว่าตนก็มีความรู้ความสามารถ เกิดความมั่นใจ และกล้าที่จะได้แสดงความสามารถในการศึกษาแล้วเรียนและการประกอบอาชีพให้เป็นที่ปรากฏ¹⁸ อีกทั้งยังได้รับรู้ถึงปัญหาอุปสรรคที่สตรีได้รับจากความไม่ยุติธรรมระหว่างเพศในสังคมไทยที่ยังคงดำรงอยู่สืบมา จึงเกิดความต้องการที่จะเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิสตรีเพิ่มขึ้น

ประการที่สาม แบบอย่างจากปัญญาชนชายในการเรียกร้องสิทธิสตรี ได้มีปัญญาชนชายในสมัยปฏิรูปประเทศ ให้ความสนใจหยิบยกเอาปัญหาทางสถานภาพของสตรีขึ้นมาพิจารณาแสดงความคิดเห็น และทำการเรียกร้องต่อสังคมทั่วไปเพื่อให้การสนับสนุนแนวคิดนั้น ปัญญาชนชายที่มีผลงานซึ่งหยิบยกเอาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีขึ้นมากล่าวถึง คือ

¹⁸ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, "สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ," หน้า 3-19.

1. เกียนววรรณ

เกียนววรรณ เป็นปัญญาชนในสมัยปฏิรูปประเทศจากประสบการณ์ที่เคยทำงานกับเรือเดินทะเลซึ่งเดินทางไปค้าขายที่จีนและหมู่เกาะแปซิฟิก ทำให้เกียนววรรณได้มีโอกาสเห็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศตะวันตก และเกิดความประทับใจในความเจริญก้าวหน้าของตะวันตกเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับเขาเป็นผู้สนใจใฝ่รู้ ชอบการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือตำราต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เกียนววรรณจึงมีความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมตะวันตกในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวางพอควร ทำให้เขานำเอาแนวคิดของตะวันตกมาใช้ในการเสนอโครงการให้รัฐบาลปรับปรุงประเทศ^{1๐}

เมื่อพิจารณาผลงานของเกียนววรรณแล้ว พบว่ามีงานบางชิ้นได้วิพากษ์วิจารณ์สภาพของสตรีในสังคม รวมทั้งมีข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาของสตรี^{๒๐} ได้แก่ เรื่องการศึกษาของสตรีและค่านิยมการที่ชายมีภรรยาหลายคน

ในทัศนะของเกียนววรรณ การให้การศึกษาแก่สตรีเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นในสังคม เกียนววรรณได้เสนอความคิดว่า

^{1๐}พิพาดา ยังเจริญ, เกียนววรรณและ ฟุกุสะวะ ยุกิชิ : การศึกษาเปรียบเทียบกับทัศนะต่อสตรีในสังคมยุคสยามใหม่ และสังคมญี่ปุ่นในยุคปฏิรูป, (เอกสารโรเนียว).

^{๒๐}สงบ สุริยรินทร์, เกียนววรรณ (พระนคร: รวมสาส์นการพิมพ์, 2510).

. . . พวกเราชาวสยามจะมีใจพร้อมกันมีมานะคิดจัดการ
บำรุงนารีในประเทศสยามของเราให้มีความเจริญรุ่งเรืองด้วย
วิชาความรู้ แลคุณวุฒิเป็นดรรชนีการเครื่องประดับกายใจ ให้
เท่าเทียมแก่บุรุษทุกสิ่งทุกอย่างจึงจะชอบ²¹

เทียนวรรณมีความเห็นว่า การที่สตรีถูกกดขี่เอาไว้ดเอาเปรียบนั้นสาเหตุ
เนื่องจากสตรีไม่มีความรู้ตัวเอง หากสตรีได้มีความรู้เท่าเทียมชายแล้ว "บุรุษก็คงจะ
ไม่ดูถูก แลข่มเหงผู้หญิงได้นักเหมือนเมื่อพวกผู้หญิงยังไม่รู้วิชาเท่าแก่บุรุษ"²²
และเทียนวรรณให้เหตุผลในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของสตรีว่า ย่อม
เป็นผลดีแก่ชาย เพราะสตรีที่มีความรู้จะช่วยอบรมบุตรหลานให้เป็นคนดี เป็นกำลัง
สำคัญของบ้านเมืองโดยเปรียบเทียบว่า

สตรีเป็นเหมือนดิน ถ้าดินดีผลไม้ก็อุดมสมบูรณ์มีรสชาดอร่อย
ถ้าดินไม่ดีผลไม้ก็ไม่ดี เพราะฉะนั้นการจะให้ประเทศมีพลเมือง
ที่มีคุณภาพก็ต้องบำรุงสตรีให้มีความรู้²³

การให้การศึกษแก่สตรียังช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพของสามีให้
ก้าวหน้ารุ่งเรืองขึ้น เนื่องจากในสภาพการปรับปรุงสังคมเป็นแบบตะวันตก สตรี
ต้องมีหน้าที่นอกเหนือจากการปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูบุตรธิดา ดูแลครอบครัว สตรี
ยังต้องสามารถช่วยสามีทำงานและออกงานสังคมได้ด้วย

²¹ เทียนวรรณ, ตุลวิภาคพจนกิจ (27 มิถุนายน ร.ศ. 123).

²² เทียนวรรณ, บำรุงนารี 4 (กรกฎาคม ร.ศ. 125).

²³ เทียนวรรณ, บำรุงนารี 1 (เมษายน ร.ศ. 125).

. . . และสามารถอาจทำกิจแทนบุรุษผู้สามีในการบาญชี ซื้อขาย
จ่ายใช้ แลกกฎหมายธรรมเนียมของบ้านเมือง แลกการฝากลิขิตเรียบ
เรียงร้อยกรอง กาฬกลอน โคลงฉันท์ คัดทูลกระทงแถลง แลวงการ
ซื้อขาย แลรายงานการโต้ตอบจดหมายสื่อสารโดยไปรษณีย์หรือราชการ
ในกรมแลกระทรวง ตามภูมิของสามีคือชาติตระกูลอันเป็นชาวพระนคร
แลบ้านนอกหัวเมืองไกล²⁴

จะเห็นได้ว่า การที่เทียนวรรณเสนอให้สังคมเปิดโอกาสทางการศึกษา
แก่สตรีก็เพื่อตอบสนองความคาดหวังของสังคมที่มีต่อสตรีในอันที่จะเป็นกำลังสำคัญใน
การพัฒนาประเทศให้เป็นอารยะได้ จากการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม อันเนื่อง
มาจากการเข้ามาของชาวตะวันตก โดยเฉพาะแนวความคิดการประพทธิปฏิบัติต่อ
สตรีของสังคมตะวันตก เทียนวรรณยอมรับว่า หญิงและชายมีความสำคัญเท่าเทียม
กันในการสร้างความเจริญให้กับประเทศชาติ แต่ทัศนะของเทียนวรรณยังคงไม่
แตกต่างไปจากทัศนะของชายไทยทั่วไปขณะนั้นที่ต้องการให้สตรีมีบทบาทในการเป็น
แม่และเมีย แม้จะต้องให้สตรีมีความรู้ แต่เป้าหมายก็เพื่อให้เป็นแม่และเมียที่ฉลาด
และมีประสิทธิภาพ ในการช่วยเหลือสามีแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการทำงานและออก
สังคมร่วมกับสามีเพื่อเชิดชูสามี อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องของเทียนวรรณสะท้อน
ให้เห็นทัศนะก้าวหน้า ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นให้สตรีเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์
ของการศึกษา

เทียนวรรณให้ความสนใจต่อปัญหาค่านิยมการมีภรรยาหลายคนเนื่อง
จากเทียนวรรณเห็นว่า การมีภรรยาหลายคนของชายจะนำปัญหามาให้แก่ฝ่าย

²⁴ เทียนวรรณ, ตลยวิภาคพจนกิจ 6 (8 ตุลาคม ร.ศ. 123) และ
บำรุงนารี 4 (12 กรกฎาคม ร.ศ. 124).

ชายเองและปัญหาต่อสังคมอีกด้วย โดยที่ปัญหาว่า

. . . มีเมียมากมีปัญหาเกิดการทะเลาะวิวาท มีเมียคนเดียว
ดีไม่มีห่วงมาก โส่หุ้ยน้อย. . . ถ้ามีเมียคนเดียวก็คงจะมีห่วงแต่
คนเดียวเท่านั้นคงจะเบาไปได้บ้าง ถ้ามีมากก็คงต้องห่วงมาก²⁵

เมื่อเราโตแล้ว รู้ความก็ยิ่งได้ยินอยู่บ่อย ๆ ถ้าเจ้านายพอพระทัย
บุตรและนิตดาของผู้ใด แม้บิดามารดาและผู้ปกครองเด็กจะไม่เต็มใจ
ถวาย ท่านก็ฉุดคร่าเอาโดยกำลังของท่านได้ บิดามารดาที่ไม่รู้ที่จะไป
ฟ้องเอาแก่ใครได้²⁶

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของเทียนวรรณในการเสนอให้ออกกฎหมายให้ชาย
มีภรรยาคนเดียว เป็นการมองปัญหาจากทัศนะของฝ่ายชาย การที่เทียนวรรณ
ไม่เห็นด้วยกับระบบการมีหลายภรรยาของชาย เพราะระบบดังกล่าวได้สร้างปัญหา
ต่าง ๆ มากมายในครอบครัวและสังคมส่วนรวม หากได้มีการเปลี่ยนแปลงความ
ประเพณีดังกล่าวเป็นผลสำเร็จได้ก็จะเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ฝ่ายชายโดยตรง

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของเทียนวรรณน่าจะช่วยกระตุ้นให้สตรีที่
มีการศึกษาเกิดความสนใจต่อปัญหาด้านการศึกษาและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสตรี

2. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริ
บางประการที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพของสตรี โดยทรงสนับสนุนให้สตรีมีการปรับ

²⁵ เทียนวรรณ, ตุลยวิภาคพจนกิจ 5 (23 ธันวาคม ร.ศ.123).

²⁶ สงบ สุริยินทร์, เทียนวรรณ, หน้า 11/9.

เปลี่ยนสถานภาพของตนเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ เนื่องจากพระองค์ ทรงเคยศึกษาในต่างประเทศและทรงพบเห็นวัฒนธรรมของประเทศในภาคพื้นยุโรป และประเทศใกล้เคียง จึงได้รับเอาแบบอย่างวัฒนธรรมตะวันตกด้านการประพฤติ ปฏิบัติต่อสตรีนำมาแก้ไขกฎหมายความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีเก่า ๆ ที่เป็น เหตุให้สตรีมีสถานภาพด้อยกว่าชาย

ในบทพระราชนิพนธ์หลายเรื่องเช่น ในบทความเรื่อง "เครื่องหมายแห่ง ความรุ่งเรืองคือ สภาพแห่งสตรี"²⁷ ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง "หัวใจชายหนุ่ม"²⁸ ก็ทรงมีพระราชประสงค์สนับสนุนให้ชายมีภรรยาคนเดียว และในพระราชนิพนธ์เรื่อง "การค้าหญิงสาว"²⁹ ทรงสะท้อนภาพการถูกกดขี่ของหญิงที่ต้องตกเป็นเมียลับหรือ อนุภรรยา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรง สนับสนุนให้ชายมีภรรยาคนเดียว แต่เมื่อมีการเสนอร่างกฎหมายลักษณะฉัวเมียและ การจดทะเบียนครอบครัว กรณีให้ชายมีภรรยาถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงคนเดียว ใน พ.ศ. 2456 จากข้อเสนอของกรมหมื่นสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์ พระองค์ทรงมีความเห็น คัดค้านและยับยั้งร่างกฎหมายดังกล่าว ทรงเห็นว่าการออกกฎหมายจดทะเบียนสมรส ให้ชายมีภรรยาได้คนเดียวนั้นเป็นไปตามขนบธรรมเนียมของตะวันตก หากนำมาใช้ใน สังคมไทยซึ่งมีประเพณีการมีภรรยาได้หลายคน จะทำให้กฎหมายที่ประกาศใช้นั้น

²⁷ ใสว วัฒนเศรษฐ์ (รวบรวม), เกียรติคุณ พระมงกุฎเกล้าฯ (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2500), หน้า 475 - 480.

²⁸ รามจิตติ (นามแฝง), หัวใจชายหนุ่ม รวบรวมจาก นสพ. ดุสิตสมิต, หน้า 46 - 47.

²⁹ ใสว วัฒนเศรษฐ์, เกียรติคุณ พระมงกุฎเกล้าฯ, หน้า 457 - 460.

ไม่ได้ได้รับความเคารพและปฏิบัติไม่ได้ถือเป็นการลบหลู่กฎหมาย ทั้งยังก่อให้เกิดปัญหา
ลูกนอกสมรส รวมทั้งเกิดปัญหากับพวกที่นับถืออิสลาม³⁰ ที่ศาสนาอนุญาตให้มีภรรยา
ได้หลายคน

ในรัชสมัยของพระองค์ทรงสนับสนุนให้สตรีรู้จักการสมาคม ชักชวนให้
สังคมยอมรับสตรีในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมออกงานสโมสรสันนิบาตต่าง ๆ
ด้วย โดยเริ่มด้วยการเชิญหม่อมเจ้าหญิงและสุภาพสตรีชั้นสูงเข้าไปร่วมงานรื่นเริง
ในราชสำนัก และยังทรงมีพระราชนิคมให้สตรีไทยไว้ผมยาวเกล้ามวย นุ่งผ้าขึ้น
แทนการนุ่งโจงกระเบนให้เลิกกินหมากเพราะจะทำให้ฟันดำไม่สวย การที่ผู้หญิง
แต่งตัวสวยงามจะช่วยให้ชายมีใจฝากไฟการมีเมียน้อยลดลงเมื่อเห็นความงามของ
ภรรยาหลวง³¹

อย่างไรก็ดีแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสนับสนุน
ให้มีการแก้ไขขนบธรรมเนียมความเชื่อเก่า ๆ และกฎหมายบางประการเพื่อยก
ระดับสถานภาพของสตรีให้สูงขึ้นตามแบบอย่างอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกดังกล่าว
แล้วก็ตาม แต่พระองค์ยังทรงมีความเห็นเช่นเดียวกับคนในสังคมสมัยก่อนคือ
สตรีต้องมีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้สามี ครอบครัวยังมีความสุข ไม่ว่าสตรีนั้นจะมี
ความรู้สูง หรือขนบธรรมเนียมประเพณีจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สตรียังต้อง
ตระหนักถึงภาระหน้าที่ของแม่และเมียเช่นเดิม³² อย่างไรก็ตาม แนวพระราชดำริ
ของพระองค์เกี่ยวกับการให้ความสำคัญแก่สตรีได้มีส่วนกระตุ้นให้สตรีได้ยึดถือเป็นแนว
ทางการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย

³⁰ ล้ำพรรณ น่วมบุญลือ, สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยใน
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 135-136.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

3. วิธีการเรียกร้องสิทธิสตรี

การเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศเป็นการเรียกร้องของกลุ่มสตรีที่มีความรู้และมีการศึกษาดี โดยจะทำการแสดงความคิดเห็นเสนอตามหน้าหนังสือพิมพ์สตรีที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ซึ่งมีลักษณะการเสนอความคิดเห็นในรูปของบทความ และจดหมายจากการรวมตัวกันจัดทำหนังสือสตรีขึ้นเพื่อใช้เป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น เสนอความรู้เพื่อการศึกษาเพิ่มพูนความรู้แก่สตรี และยังมีมุ่งเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมต่อสตรี ซึ่งให้เป็นถึงความสำคัญ คุณค่าของสตรีและชักชวนเพื่อนร่วมเพศให้หันมาสนับสนุนร่วมมือกันยกระดับสถานภาพ การดำเนินชีวิตของสตรี และการเปิดโอกาสในเรื่องสิทธิบางประการแก่สตรีเพิ่มขึ้น

หนังสือพิมพ์สตรีเล่มแรกคือ กุลสตรี ออกพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2449 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงแม้จะดำเนินการอยู่เพียงปีเดียวก็เลิกกิจการไป แต่หนังสือสตรีก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีหนังสือสตรีที่ออกเผยแพร่ได้แก่ สตรีนิพนธ์ (2457) นารีเชลง (2455) นารีศัพท์ (2465) สตรีศัพท์ (2465) ในรัชกาลที่ 7 ได้แก่ สตรีไทย (2468) นารีเขษม (2469) นารีนิเทศ (2469) สยามยุพดี (2471) หญิงสยาม (2473) สุภาพนารี (2473) นารีนาถ (2473) เนตรนารี (2475) สวนอักษร (2485) เป็นต้น

สตรีเริ่มเข้ามามีบทบาทในการทำหนังสือพิมพ์ฉบับแรกคือ กุลสตรี แม้จะมีผู้จัดทำที่เป็นชายรวมอยู่ด้วยแต่หลังจากนั้นผู้จัดทำหนังสือสตรีทุกเล่มในช่วงนี้ล้วนแต่มีสตรีเป็นแกนนำทั้งสิ้น เช่น สตรีศัพท์ มีนางสาวพะออบ พงศ์ศรีจันทร์เป็นเจ้าของและบรรณาธิการณี สตรีไทย มีนางสาวแฉล้ม จิระสุข เป็นเจ้าของและบรรณาธิการณี

³² พระราชดำรัสพระมงกุฎเกล้าฯ เมื่อ 1 มกราคม 2456. อ้างใน สนิท กมลนาวิน, "การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทในสังคมของสตรีไทย," หน้า 401-442.

นารีเชชม มีหม่อมหลวงศิริสวัสดิ์ ชุ่มสายเป็นเจ้าของและบรรณาธิการนิ สยามยุพดี มีนางสาวตังกุญ หลิมมงคล เป็นเจ้าของและบรรณาธิการนี้เป็นต้น จากรายชื่อผู้จัดทำเหล่านี้ จะเห็นว่ามีทั้งเป็นเชื้อพระวงศ์และคนไทยเชื้อสายจีนอาจกล่าวได้ว่าคนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูง มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปได้รับการศึกษามาอย่างดีฐานะทางการเงินดีพอที่จะเสี่ยงลงทุน รวมทั้งได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมสมัยใหม่จนกล้าพอที่จะดำเนินกิจการหนังสือได้ด้วยตัวเอง³³ ที่สำคัญจะต้องมีเจตนารมณ์ที่แน่วแน่มั่นคงในการผลิตหนังสือเหล่านี้ เพื่อให้เป็นแหล่งการศึกษาหาความรู้ของปัญญาชนทั่วไป และดูเหมือนว่ากลุ่มผู้อ่านหนังสือเหล่านี้จะเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคมและความรู้ในระดับเดียวกับคณะผู้จัดทำ

สำหรับแนวความคิดของสตรีที่จัดทำและเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์สตรีที่ออกตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงเวลานี้แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมีแนวความคิดแบบเก่าที่เห็นว่าสตรีไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมืองและไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครองด้วยประการใด ๆ ทั้งสิ้น จัดเป็นพวกที่หวังผลทางธุรกิจโดยไม่สนใจที่จะเป็นปากเสียงให้กับสตรีด้วยกัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิงเท่านั้น เนื้อหาในหนังสือจะเป็นเรื่องอ่านเล่นและความรู้สำหรับสตรีด้านการบ้านการเรือน เช่น การทำอาหาร เป็นต้น ดังที่นารีนีเทศ กล่าวไว้ในคำนำฉบับแรกอย่างชัดเจนว่า

ความประสงค์ในการพิมพ์ นารีนีเทศนั้นไม่มีเป็นอย่างอื่น นอกจากจะนำประโยชน์คือ ความรื่นเริงอันเนื่องแต่การอ่านหนังสือมาสู่หมู่สตรีสหายร่วมเพศ³⁴

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

³⁴ "อารัมภบท," นารีนีเทศ 1 (1 พฤศจิกายน 2469): 3.

นารี เขมม ก็ระบุงถึงเจตนาธรรม์ของตนเองไว้เช่นกันว่า
. . . เป็นหนังสือนารี เขมมสมชื่อ ดังนั้นจึงไม่ประสงค์จะนำ
ความเห็นที่เกี่ยวกับการบ้านการเมืองมาเผยแพร่ในนารี เขมมเลย
เพราะรับทราบดีว่าหาใช้วิสัยกิจของนารีไม่และไม่ประสงค์จะเกะกะ
ก้าวร้าว เสียชื่อเสียงแก่บุคคลหรือคณะใด ๆ ทั้งไม่ใช้สนามทดลอง
ฝีปากสำหรับถากถางผู้ใดเป็นอันขาด³⁵

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มหัวก้าวหน้ามีแนวความคิดที่จะแสดงตนเป็นปากเสียง
ของสตรีในสังคมไทยในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับสตรี ทั้งนี้เพราะกลุ่มสตรี
เหล่านี้มีความเห็นว่า ในขณะนั้นแม้ว่าสตรีจะมีโอกาสในการศึกษา การทำงานและ
การดำเนินชีวิตมากขึ้นกว่าเดิมแต่สตรีก็ยังคงเสียเปรียบชายในบางเรื่อง ที่ชัดเจน
ที่สุดก็คือ ความเสียเปรียบในเรื่องสิทธิทางการศึกษาและทางกฎหมาย เนื้อหาใน
หนังสือพิมพ์นอกเหนือจากการเพิ่มพูนความรู้สำหรับสตรีทั่วไป เช่น ข่าวจากทั่วโลก
ความรู้ทั่วไป ความรู้ในหน้าที่แม่บ้าน เป็นต้น และยังมี การแสดงความคิดเห็น
วิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรมที่สตรีได้รับ ปัญหาต่าง ๆ ของสตรี และยังเปิด
โอกาสให้ผู้อ่านเขียนจดหมายหรือบทความแสดงความคิดเห็นในประเด็นปัญหาต่าง ๆ
ส่งมาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อีกด้วย หนังสือสตรีในกลุ่มนี้ได้แก่ สตรีศัพท์ สตรีไทย
สยามยุพดี เป็นต้น ซึ่งในการศึกษาถึงประเด็นการเรียกร้องสิทธิสตรีไทยจะพิจารณา
จากหนังสือสตรีในกลุ่มนี้เป็นหลัก

อย่างไรก็ดี หนังสือสตรีเหล่านี้มีอายุไม่ยืนยาวนักส่วนมากจะออกเผยแพร่
ไม่เกิน 2 ปี ก็ต้องเลิกกิจการ ทั้งนี้ก็คงเนื่องมาจากการที่สตรียังไม่เห็นความสำคัญ
ของหนังสือพิมพ์สตรี โดยเฉพาะเห็นเป็นเรื่อง "เครื่องอุปกรณ์บำรุงความสุข

³⁵"คำแถลงการณ์ของคณะ," นารี เขมม 1 (1 ตุลาคม 2469): 3.

และความรู้ ซึ่งนับเข้าไปในประเภทไม่จำเป็น"³⁶ การจำหน่ายหนังสือจึงน่าจะไม่ได้ดีนักเพราะ สตรียังไม่ค่อยสนใจต่อปัญหาของสตรีเท่าใดนัก อีกทั้งสตรีไทยยังมีความคิดว่าสถานภาพของสตรีดีอยู่แล้วเนื่องจากการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่หญิงและชายประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2464 การผ่อนผันทางกฎหมายทำให้ข้อเรียกร้องของสตรีหัวก้าวหน้าไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร เมื่อขาดทุนก็ย่อมไม่สามารถดำเนินการไปได้มากนัก แม้ว่าหนังสือสตรีจะเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 จำนวนมากเนื่องจาก การจัดการศึกษาสำหรับสตรีขยายตัวไปมาก ทำให้ตลาดกว้างขึ้นเพราะจำนวนสตรีที่อ่านออกเพิ่มขึ้น แต่ยังไม่เห็นว่าประสบความสำเร็จมากนัก และยังเมื่อเกิดปัญหาความผันผวนทางการเมืองจากการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ทำให้รัฐบาลอ้างความจำเป็นในการเข้าควบคุมหนังสือต่าง ๆ อย่างเข้มงวด เช่น การเซ็นเซอร์ข่าวบทความในหนังสือ การออกกฎหมายการพิมพ์ฉบับต่าง ๆ นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะหนังสือสตรีที่แสดงตนเป็นปากเสียงให้แก่ประชาชน ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจากภาวะของสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อชีวิตหลายอย่าง รวมทั้งวัตถุดิบในการผลิตหนังสือได้แก่ กระดาษ เป็นเหตุให้หนังสือหลายฉบับต้องหยุดกิจการไป³⁷

น่าสังเกตว่า ในการแสดงออกทางความคิดต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีนั้นมักจะไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงตัวหรือเปิดเผยตัวเองออกมามากนัก ทั้งที่สตรีกลุ่มหัวก้าวหน้าต่างก็ตระหนักดีถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในสังคมไทย เห็นได้จากสื่อที่สตรีกลุ่มนี้ใช้เป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็นออกมาในรูปของการเขียน

³⁶ คำแถลงการณ์ของคณะ, นารีเชชม 1 (1 ตุลาคม 2469): 3.

³⁷ พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, "ความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ.

บทความลงในหนังสือพิมพ์สตรี ซึ่งบทความต่างๆ เหล่านี้หากเป็นบทความที่เป็นเนื้อหา และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสตรีแล้ว ผู้เขียนมักจะปิดบังชื่อจริงของตนไว้โดยใช้ นามปากกาแทน เช่น "สังวาลย์เพชร" ในบทความเรื่อง "หน้าที่ของหญิง"³⁸ "เพื่อนสตรีไทย" ในบทความเรื่อง "ความซอกซำของสตรีไทย"³⁹ "ครูเผือก" ในบทความเรื่อง "ในสมัยที่โลกเจริญ"⁴⁰ "เอกะสตรี" ในเรื่อง "กฎหมายกับสตรี"⁴¹ เป็นต้น

ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าเมื่อมีความพยายามที่จะปรับปรุงสังคมไทยทุก ๆ ด้าน เพื่อความทันสมัยนั้น ในเรื่องการศึกษาสมัยใหม่ของเด็กหญิงยังไม่ได้ได้รับความสนใจ จากชนชั้นผู้ปกครองเท่าใดนักเมื่อเทียบกับการให้ความสำคัญต่อการศึกษาของเด็กชาย⁴² อีกทั้งชนชั้นผู้ปกครองบางท่านยังไม่ยอมรับความเท่าเทียมกันทางเพศ ดังที่กรมหมื่น-ไชยนาทนเรนทร ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการศึกษา ได้แสดงความเห็นต่อการศึกษา ของสตรีว่าสตรีควรมีโอกาสได้เล่าเรียนสูงเท่าชาย แต่ต้องไม่เรียนวิชาที่เป็นอาชีพ ของชาย เรื่องการบริหารการปกครองประเทศก็ไม่ใช่เรื่องของสตรี พร้อมกับทรงย้ำ ว่า "ต้องระวังอย่าให้ผู้หญิงแย่งงานของผู้ชาย อย่าให้อวดดีและวิวาทกับผู้ชายเท่านั้น ถึงจะให้เรียนให้มากเท่ากับผู้ชาย ก็ต้องสอนให้เป็นผู้หญิงและให้รู้สึกตัวว่าเป็นผู้หญิงอยู่

³⁸ กุลสตรี 1 ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449): 15.

³⁹ สตรีไทย 1 (1 มีนาคม 2468): 10.

⁴⁰ สตรีไทย 1 (14 กุมภาพันธ์ 2469): 8.

⁴¹ สตรีไทย 1 (5 ตุลาคม 2469): 7.

⁴² พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, "ความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ.

เสมอ"⁴³ ดังนั้นเมื่อปัญญาชนสตรีทำการเรียกร้องสิทธิสตรีจึงไม่กลัวที่จะเปิดเผยตัวเองออกมาในการแสดงความคิดเห็นที่แปลกใหม่และทัศนคติที่ท้าทายสังคมเพื่อไม่ให้มีผลกระทบต่อชื่อเสียงวงศ์ตระกูลและครอบครัวของตนจึงหันมาใช้นามปากกาแทนชื่อจริงเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว

การเรียกร้องสิทธิสตรีผ่านทางหนังสือพิมพ์สตรีในรูปของการเขียนบทความตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์สตรีซึ่งได้มีการจัดทำออกมาหลายฉบับนั้น แม้ว่าการดำเนินงานกิจการหนังสือพิมพ์สตรีจะเป็นระยะเวลาเพียงสั้น ๆ และไม่เป็นที่ยอมรับแพร่หลายในกลุ่มสตรีทั่วไปเท่าใดนักก็ตาม แต่ทำให้เราสามารถใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาถึงประเด็นเรื่องของสตรีที่ได้รับความสนใจในช่วงเวลานั้น ๆ และยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เราเข้าใจถึงการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยระยะต่อมา จากการศึกษาพบว่าในสมัยปฏิรูปประเทศมีการเรียกร้องสิทธิสตรีในประเด็นสำคัญ ดังนี้

3.1 ข้อเรียกร้องด้านการศึกษา

การเปิดโอกาสทางการศึกษาในสมัยปฏิรูปประเทศทำให้สตรีบางส่วนเห็นความสำคัญของการศึกษา อีกทั้งสังคมไทยได้กำหนดขอบเขตของสตรีจำกัดอยู่เฉพาะภายในบ้าน การศึกษาหาความรู้ก็พลอยถูกจำกัดเฉพาะภายในบ้านไปด้วยโดยมีผู้ใหญ่ในบ้านเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้เป็นส่วนใหญ่ การศึกษาวิชาการแบบเด็กชายนั้นยังถูกจำกัดสิทธิ ฝ่ายผู้มีอำนาจขณะนั้นเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญทางการศึกษาแก่สตรีมากนัก ดังนั้นข้อเรียกร้องของสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศจึงต้องการให้มีการเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่สตรีให้เทียบเท่าหรือใกล้เคียงกับชาย ดังเห็นได้จากเมื่อมีการออกหนังสือพิมพ์

⁴³ สตรีนิพนธ์ (15 ตุลาคม 2457).

สตรีชั้น คณะผู้จัดทำได้แสดงเจตจำนงของการจัดทำหนังสือก็เพื่อต้องการให้เห็น
ความสำคัญในการขยายโอกาสให้การศึกษาแก่สตรีที่ว่างขวางชั้น ดังปรากฏใน
คำนำ ของ กุลสตรี ความว่า

ต้องการช่วยเขย่าให้ความเจริญในการเล่าเรียนถึบชั้น และ
ให้หญิงไทยได้สติว่าการเล่าเรียนก็เป็นการจำเป็นแก่พวกหญิง
เหมือนกันในเวลาภายนอก ไม่เฉพาะแต่ชายส่วนเดียว⁴⁴

บางบทความยังชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ และความสำคัญของการศึกษาที่จะ
เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อหน้าที่ของสตรีตามที่สังคมต้องการ ดังปรากฏในบทความหนึ่ง
ของ กุลสตรี ความว่า

การศึกษาของผู้หญิงที่บางคนท่านเห็นว่าไม่เป็นการจำเป็นอะไรนัก
แต่ดิฉันมาพิจารณาเห็นตรงกันข้าม คือผู้หญิงมีหน้าที่สำคัญในการปกครอง
รักษา ถ้าผู้หญิงเหลวไหลแล้ว ผู้ชายจะเดือดร้อนสักเพียงใด . . .
ตามประเพณีมีมาแต่โบราณตั้งนี้แทบทั่วโลก บ้านเรือนเหมือนเป็นที่อาศัย
นอนของชายเท่านั้น แต่การเฝ้าและรักษาเป็นหน้าที่ของหญิง แต่ถ้าหญิง
เป็นผู้โง่เขลาไม่มีความรู้พอที่จะรักษาการใหญ่เช่นนี้ ให้ทั่วถึงโดย
รอบคอบแล้วชายจะมีกำลังตั้งมั่นลงได้อย่างไรละ เพราะฉะนั้นดิฉันจึง
เห็นว่า การศึกษาเล่าเรียนเพื่อพุงให้มี ความรู้รอบคอบ ย่อมเป็นข้อ
สำคัญของผู้หญิงส่วนหนึ่งเหมือนกัน⁴⁵

⁴⁴ จันทรา มาตย์ (บรรณาธิการ), "คำนำ," กุลสตรี 1 (เมษายน
ร.ศ. 125).

⁴⁵ สิงวาลเพชร (นามแฝง), "หน้าที่ของหญิง," กุลสตรี 1 (เมษายน
ร.ศ. 125): 12.

บทความเรื่องนี้ได้เสนอให้มีการจัดวิชาการต่าง ๆ ที่สตรีควรจะได้ศึกษา โดยในเบื้องต้นนั้นสตรีควรได้เรียนหนังสือจนถึงมัธยมศึกษาแล้วค่อยเรียนวิชาประเภท เย็บ ปัก ร้อยกรอง วาดรูป ส่วนวิชาด้านการแพทย์พยาบาลนั้น สตรีควรเรียนรู้เฉพาะ การพยาบาล ผดุงครรภ์ ควรเรียนรู้ ความรู้รอบตัว อาทิ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์- สากล จริยธรรม ศาสนา รู้จักการใช้สมุนไพรรักษาโรค ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการ เป็นแม่เรือนที่มีคุณภาพ เมื่อเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นแล้ว หากสนใจและมีเวลาศึกษาพอ ถึง จะเรียนรู้ด้านภาษาต่าง ๆ เพิ่มเติม^{4๑}

จะเห็นได้ว่า ประเด็นข้อเรียกร้องด้านการศึกษาสตรีในสมัยปฏิรูป ประเทศนี้ กลุ่มสตรีต้องการให้มีการเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่สตรี ให้กว้าง ขวางขึ้น จนกระทั่งใกล้เคียงหรือเทียบเท่ากับการศึกษาของฝ่ายชายเป็นหลัก สำคัญ

3.2 ข้อเรียกร้องด้านการประกอบอาชีพ

ในสมัยปฏิรูปประเทศสตรีได้มีโอกาสประกอบอาชีพเป็นครู พยาบาล และช่างตัดเสื้อดังกล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม การประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการ ปกครองบ้านเมือง ยังไม่เปิดโอกาสให้สตรีได้เรียนรู้ และออกมาประกอบอาชีพได้บ้าง โดยเฉพาะอาชีพทางด้านกฎหมายยังไม่มี การยอมรับให้สตรีได้ออกมาประกอบอาชีพ ทางด้านนี้ เห็นได้จากการเสนอบทความเรื่อง "สนทนากับเอกะสตรี" ใน สตรีไทย ได้กล่าวว่า

. . . ราว 8 หรือ 9 ปีมาแล้ว ข้าพเจ้าพบว่า มีสตรีชั้นสูง 3 คน ยื่นใบสมัครขอเข้าเป็นนักเรียนกฎหมายต่อเนติบัณฑิตยสภา

^{4๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะขัดข้องด้วยสถานที่เรียน คราวนี้จึงชักชวนเพื่อนสตรีที่สอบไล่ได้จบหลักสูตรแล้ว รวมชื่อกันหลาย ๆ คน ลองขออนุญาตดูใหม่ ถ้าขัดข้องด้วยสถานที่เรียนอีกก็ขออนุญาตเข้าสอบไล่ที่เดียว เราพอจะหาครูสอนเอาเองได้ เมื่อสอบไล่ได้แล้วก็และมีประกาศนียบัตรแล้วหากรัฐบาลจะยังไม่ยอมให้เป็นผู้พิพากษา ก็คงจะให้เป็นที่นายความได้ เท่านั้นคงพอเกิดความประสงค์คั่นตันของสตรีไทยเราแล้ว . . . ถ้าสตรีไทยเราทำดั่งข้าพเจ้ากล่าว ผลอย่างน้อยก็เท่ากับจูงมือรัฐบาลให้หันมาดำริห์ให้ความช่วยเหลือสตรีอยู่ในตัวแล้ว⁴⁷

สตรีในเวลานั้นจึงได้เรียกร้องต่อทางรัฐบาล เพื่อให้มีการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้สตรีได้ศึกษาวิชาชีพอื่นมากขึ้น ไม่จำกัดการเรียนรู้อเฉพาะวิชาที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของสตรีเท่านั้นโดยการหยิบยกเอาวิชาชีพทางด้านกฎหมายขึ้นมามีการเรียกร้องให้มีการยอมรับและเปิดโอกาสให้แก่สตรีดั่งเช่นในหลายประเทศที่มีนักกฎหมายสตรีแล้ว ดังบทความหนึ่งใน สตรีไทย กล่าวว่า

ข้าพเจ้ารู้สึกปลาบปลื้มใจนักที่ไม่แลเห็นสตรีเป็นนักกฎหมายบ้าง อันที่จริงโรงเรียนกฎหมายก็เป็นโรงเรียนของรัฐบาลเหมือนกัน ซึ่งไม่ต่างกับโรงเรียนครู และโรงเรียนแพทย์ ทำไมจึงไม่ให้ความเสมอภาคต่อผู้หญิงบ้าง ที่ครู และแพทย์ซึ่งเป็นผู้หญิงแท้ ๆ ทำไมรัฐบาลจึงจ้าง ส่วนโรงเรียนกฎหมายทำไมจึงไม่ยอมให้ผู้หญิงใช้ความสามารถบ้าง ถึงแม้ผู้หญิงสอบไล่เป็นเนติบัณฑิตย์

⁴⁷ ครูเผือก (นามแฝง), "สนทนากับเอกะสตรี," สตรีไทย 1

สตรีก็ตาม เมื่อรัฐบาลไม่ประสงค์จะจ้างแล้วก็ไม่เห็นเป็นไร แต่ก็ได้ชื่อว่าทำคุณให้แก่สตรี และอาจเป็นทางหากินของสตรีในอนาคตก็ได้ คือเป็นหมอความผู้หญิง ดูแต่ในต่างประเทศสิ เนติบัณฑิตย์หญิงมีถมไป⁴⁸

โดยพยายามให้เหตุผลถึงประโยชน์ของการสนับสนุนให้สตรีได้มีโอกาสเรียนรู่วิชาทางด้านกฎหมายนี้ที่จะช่วยพัฒนาสร้างความสำเร็จแก่ชาติบ้านเมืองโดยรวม ดังปรากฏบทความหนึ่ง ใน สตรีไทย กล่าวว่า

. . . ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะให้สตรีมีโอกาสทำประโยชน์ให้แก่ชาติประเทศบ้าง. . . ถ้ารัฐบาลไม่เปิดโอกาสให้สตรีได้มีโอกาสได้เรียนวิชากฎหมายเพื่อเป็นเนติบัณฑิตย์, ผู้พิพากษาและทนายความแล้วก็จะทำให้สตรีมีฐานะเฟื่องฟูเป็นศรีแก่ประเทศชั้นอีกมาก. . . เวลานี้ประเทศสยามกำลังก้าวหน้าขึ้นสู่ความสำเร็จเป็นลำดับ ขอรัฐบาลได้โปรดดำริห์ด้วย เพื่อบำรุงฐานะของสตรีไทยให้เสมอป่าเสมอไหล่กับอารยประเทศให้เป็นศรีแก่ประเทศต่อไป และทั้งยังเป็นทางที่เผยแพร่นิติศาสตร์ให้ไพศาลยิ่งขึ้นไปอีกด้วย⁴⁹

⁴⁸ โทศล (นามแฝง), "สตรีกับกฎหมาย," สตรีไทย 1 (31 มกราคม 2469): 5 - 7.

⁴⁹ เอกะสตรี (นามแฝง), "กฎหมายกับสตรี," สตรีไทย 1 (4 ตุลาคม 2469): 5 - 7.

ซึ่งปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2471 มีสตรีคนแรกที่สามารถเข้าไปศึกษาในโรงเรียนกฎหมายได้เป็นผลสำเร็จคือ นางสาวแรม พรหมโบล (ปัจจุบันคือ คุณหญิงแรม พรหมโบล บุษยประสพ) หลังจากนั้นอีก 3 ปีคือใน พ.ศ. 2474 ได้สำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตสตรีคนแรกของเมืองไทย

อย่างไรก็ดีการที่นางสาวแรมสนใจศึกษาวิชาด้านกฎหมายนั้น มีปัจจัยสำคัญมาจากบิดา คือ พันตำรวจเอก พระยาบุเรศผดุงกิจ (รวย พรหมโบล) อธิบดีกรมตำรวจในสมัยรัชกาลที่ 6-7^{๕๐} เป็นผู้ปลูกฝังให้นางสาวแรมมีใจรักในวิชากฎหมายจึงเกิดความสนใจสมัครเข้าเรียนวิชาด้านกฎหมาย ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณหญิงแรมในวารสารนายประจำบ้าน ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เข้ามาศึกษาด้านกฎหมาย ความตอนหนึ่งว่า

เริ่มมาจากคุณพ่อ ที่ได้ให้ดิฉันอ่านตำรากฎหมายให้ฟัง ท่านต้องสนใจในเรื่องกฎหมายอยู่แล้ว เพราะท่านเป็นอธิบดีกรมตำรวจ บางครั้งท่านก็จ้างให้อ่านแล้วมาสรุปให้ฟังที่หลัง จนวิชาการกฎหมายเข้าฝังใจตลอดมา^{๕๑}

จึงกล่าวได้ว่าความสนใจวิชาการด้านกฎหมายของสตรีท่านแรกที่สามารถเข้าไปศึกษาในโรงเรียนกฎหมายได้เป็นผลสำเร็จนั้น มิใช่เกิดจากการเรียกร้องของ

^{๕๐} ลาวัญย์ โชตามระ, ผู้หญิงระดับยอด (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, 2525), หน้า 86.

^{๕๑} "สัมภาษณ์พิเศษคุณหญิงแรม พรหมโบล บุษยประสพ," วารสารนายประจำบ้าน (เมษายน 2527): 108-112.

กลุ่มสตรีโดยตรง นอกจากนั้นการที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในสมัยนั้นคือ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) รับนางสาวแรม พรหมโบล เป็นนักเรียนกฎหมายภายหลังจากที่ท่านเสนาบดีเรียกตัวไปสัมภาษณ์แล้ว น่าจะเป็นเพราะนางสาวแรม เป็นบุตรของอธิบดีกรมตำรวจในสมัยนั้น ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นที่รู้จักของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

3.3 ข้อเรียกร้องด้านกฎหมาย

จากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่จะสนับสนุนระบบให้ชายมีภรรยาคนเดียว จึงเกิดกระแสการเรียกร้องของสตรีเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายบางประการที่เกี่ยวข้องกับสตรี ซึ่งการเรียกร้องในสมัยปฏิรูปประเทศมีการหยิบยกประเด็นเรื่องกฎหมาย 2 เรื่องที่สำคัญ คือ

1. กฎหมายครอบครัว กล่าวคือ เรียกร้องให้มีการพิจารณากฎหมายลักษณะผัวเมียที่ใช้อยู่เดิมเสียใหม่โดยให้ออกกฎหมายชายมีภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงคนเดียว เช่นที่หนังสือพิมพ์สตรีได้เสนอเนื้อหาในประเด็นนี้ว่า "กฎหมายเรื่องบัญญัติให้ชายมีเมียคนเดียวควรจะออกใช้เสียเถิด เพราะเป็นเวลาสมควรแล้ว"^{๕๒} ทั้งนี้ก็เป็นประโยชน์ทั้งแก่ฝ่ายชายและส่วนรวมด้วย ดังที่ สตรีศัพท์ เสนอว่า

การที่จะออกกฎหมายฉบับนี้ เป็นการอนุเคราะห์ให้สตรีได้รับความชอบธรรมที่ควรจะได้เป็นอย่างดี ยังจะเป็นประโยชน์เกี่ยวเนื่องถึงราชการทุกแผนกด้วย ท่านข้าราชการที่มีภรรยาหลายคน ท่านต้องเสียเวลาอันควรจะเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองไปคอย

^{๕๒} สตรีศัพท์ 1 (14 ตุลาคม 2465): 3.

พระนอภรรยาคนโน้นนิดปลอบโยนคนนี้หน่อยตามจำนวนภรรยาที่มีอยู่ และต้องระงับข้อทู่เถียงอันจะเกิดขึ้นจากความไม่เป็นธรรมของท่าน บางทีภรรยาลับซ่อนไว้ ในที่ต่าง ๆ กระทำให้ท่านต้องเจียดเวลาที่จะไปนั่งออฟฟิศในตอนเช้าหรือตอนบ่ายให้น้อยลงเพื่อไปหย่อนใจกับภรรยาลับ บางท่านที่จะพยายามหาภรรยาน้อยบ่อย ๆ ก็ต้องเสียเวลาเช่นเดียวกัน ดังนั้นจะเรียนท่านเหล่านั้นว่า เป็นมหาโจรคอยปล้นเวลาอันควรจะให้ราชการบ้านเมืองเจริญได้ไหม

ถ้าจะเอาเวลาที่เสียไปในการมีวเมตริกตรองปฏิบัติราชการซึ่งพระผู้เป็นเจ้าได้ทรงมอบหมายไว้ ราชการก็จะเจริญขึ้นเต็มภาคภูมิไม่เฉื่อยช้า ตัวของท่านก็จะได้ชื่อว่าไม่เสียชาติเกิดแลไม่เป็นหนการเลียงคูดของชาติ^{๕๓}

ตัวอย่างที่สำคัญก็คือ ไม่เปลืองไม่ร้อนใจ เพื่อสงวนทรัพย์ที่ไม่ควรเสียให้ลดน้อยไป คือรายจ่ายให้แก่พวกภรรยาน้อย ๆ ในเรื่องการใช้จ่ายตลอดจนเครื่องประดับ ค่าเช่าบ้านลับเหล่านี้ เป็นต้น^{๕๔}

ทั้งนี้ยังได้ชี้แจงที่มาของปัญหาสังคมอันเกิดจากระบบชายมีภรรยาได้หลายคน เช่น ปัญหาภรรยาเดิมถูกทอดทิ้ง^{๕๕} ครอบครัวไม่ได้รับความสุข^{๕๖} เกิดภาวะสับสนทางการเงิน และปัญหาการละเลยเลียงคูด จนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาโสเภณี

^{๕๓} สตรีศัพท์ 1 (21 ตุลาคม 2465): 4.

^{๕๔} สตรีศัพท์ 1 (6 ธันวาคม 2465): 5.

^{๕๕} "ความชอกช้ำของสตรีไทย," สตรีไทย 1 (5 เมษายน 2469): 34.

^{๕๖} "การเลือกคู่," สตรีไทย 1 (29 มีนาคม 2468): 9.

ชนด้วย^{๕๗}

2. กฎหมายสินสมรส กล่าวคือ ได้เรียกร้องขอความเป็นธรรมจากกฎหมายในเรื่องการแบ่งสินสมรสเมื่อหย่าขาดกันของสามีภรรยา ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายเดิมให้ฝ่ายสามีได้เปรียบกว่าฝ่ายภรรยาโดยยึดหลักชายหาบหญิงคอน ดังที่ สตรีศัพท์ ได้วิจารณ์ข้อกฎหมายไว้ว่า

การแบ่งทรัพย์สินในเมื่อหย่าขาดจากกันแล้วฝ่ายบุรุษก็เป็นฝ่ายที่ได้เปรียบทุกท่า ในเมื่อสามีภรรยาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดถึงแก่กรรม การแบ่งทรัพย์สินสมบัติอันเป็นมรดกฝ่ายบุรุษก็ได้เปรียบกว่าดังนี้ เป็นต้น . . .

คู่สามีภรรยาย่อมต้องมีการตกลงความสามัคคีอย่างร้างแลตายจากกันบ้างเป็นธรรมดา และถ้ารูปคดีเป็นเรื่องที่จะต้องจัดการตามกฎหมายแล้วก็ไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้เป็นประโยชน์แก่สตรีเพศขึ้นได้ นอกจากจะได้มีสัญญาไว้เป็นหลักถากก่อนการสมรส หรือมีพินัยกรรมเป็นเครื่องช่วยเหลือ. . . ^{๕๘}

จากความไม่เป็นธรรมของกฎหมายดังกล่าว ฝ่ายสตรีจึงเห็นสมควรให้มีการแก้ไขกฎหมายเหล่านั้น ให้มีความเป็นธรรมแก่สตรีมากขึ้น

^{๕๗} อรชุน (นามแฝง), "สภาพสตรีไทย," สตรีศัพท์ 1 (23 กันยายน 2465): 3.

^{๕๘} สตรีศัพท์ 1 (21 ตุลาคม 2465): 3.

4. ปฏิกริยาตอบสนองจากฝ่ายชาย

ข้อเรียกร้องของฝ่ายสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศ ได้รับการสนองตอบจากฝ่ายชายในบางกรณีบ้างเพื่อเป็นการผ่อนปรนสถานการณ์สอดคล้องไปพร้อมกับนโยบายการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย ข้อเรียกร้องที่ได้รับการแก้ไขเพิ่มสิทธิและเปิดโอกาสแก่สตรีมากขึ้น อาทิ การขยายการศึกษาของสตรีให้กว้างมากขึ้น ทั้งในระดับพื้นฐานบังคับให้เด็กชายและเด็กหญิงเข้าเรียนในโรงเรียนตั้งแต่อายุ 7 ปีบริบูรณ์จนถึง 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลและประชาบาลตามประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 ในระดับอุดมศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2470 มีการจัดตั้งคณะอักษรศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเปิดสอนสาขาวิชาที่เหมาะสมกับการศึกษาของสตรี ทำให้สตรีมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้น เริ่มต้นจากมีนิสิตหญิงรุ่นแรกเข้าเรียนเป็นนิสิตของคณะอักษรศาสตร์ในชั้นเตรียมแพทย์จำนวน 7 คน^{๕๐}

การเปิดโอกาสให้สตรีได้เรียนวิชาทางด้านกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมในสมัยของเจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม นับเป็นการทำลายกำแพงกั้นสตรีไทยกับการเรียนกฎหมายออกเสีย เนื่องจากแต่เดิมอนุญาตให้เฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่จะเข้าเรียนได้ วิชาที่สตรีจะเรียนก็มีแต่ครุฑกับพยาบาล สตรียังมีได้รับสิทธิให้รับราชการตามกรมกองอื่น ๆ และการที่สตรีจะเรียนกฎหมายนั้นก็มองไม่เห็นทางที่จะประกอบอาชีพอันใดได้^{๕๑}

^{๕๐} สภาสตรีแห่งชาติ, เรื่องสตรีไทย, หน้า 90.

^{๕๑} สุขสวัสดิ์ แดงภักดี, "ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481 - 2487," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 23.

เนื่องจากกฎหมายยังไม่อนุญาตให้สตรีเป็นตุลาการและอัยการ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติตุลาการ มีการกำหนดคุณสมบัติ ข้าราชการตุลาการว่าจะต้องเป็นชายไทย และมีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี โดยเหตุนี้ สตรีคนแรกที่เข้าเรียนกฎหมายคือ น.ส.แรม พรหมบอล ในพ.ศ. 2471 และสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกในปีพ.ศ. 2473 จึงได้หันมาประกอบอาชีพทนายความ ดังที่คุณแรม พรหมบอล ได้สมัครเข้าทำงานในสำนักงานทนายความของชาวอังกฤษ ที่ชื่อว่า สำนักงานทนายความติลลิณีและกิบบินส์^๑

นอกจากนี้ ชนชั้นนำฝ่ายชาย ยังได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับประเด็นที่ว่ากฎหมายครอบครัวจะกำหนดให้ชายมีภรรยาถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงคนเดียวหรือไม่ มีข้อคัดค้านจากชนชั้นปกครองฝ่ายชายหลายท่านโดยอ้างว่าประเพณีตะวันออกและตะวันตกผิดกัน ศาสนาก็ต่างกัน ยังไม่เห็นควรเปลี่ยนแปลงให้ใช้ร่างพระราชบัญญัติผู้เมียเก่าไปก่อน ซึ่งการออกกฎหมายให้ชายมีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมายได้เพียงคนเดียว กระทำสำเร็จได้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว

การเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยแรกเริ่มประชาธิปไตย

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถานภาพและสิทธิของสตรีไทยอย่างมาก กล่าวคือ ทางฝ่ายคณะราษฎรแกนนำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเล็งเห็นว่า การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญจะเป็นผลดีไม่ได้ถ้าไม่เร่งรัดพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพชั้น และบนพื้นฐาน

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26 - 27.

การพัฒนาพลเมืองนี้นำไปสู่การให้สิทธิทางการเมืองแก่สตรีเท่าเทียมกับชายเป็นครั้งแรก โดยการออกกฎหมายเลือกตั้ง ให้สตรีได้รับสิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งพร้อมกันกับชาย คือในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 มาตรา 14 ระบุว่า "ราษฎรไม่ว่าเพศใด เมื่อมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงมติ เลือกผู้แทนหมู่บ้านได้ . . ." นั้น หมายถึง ราษฎรชายหญิงที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ และมีสัญชาติไทยตามกฎหมายและภายใต้เงื่อนไขที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2475 เลือกผู้แทนตำบล และผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎร^{๕๒}

การที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้สตรีมีสิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งได้นั้น น่าจะเป็นการรักษาฐานอำนาจของรัฐบาลมากกว่าจะเป็นการยกระดับความเท่าเทียมกันหรือเป็นการให้สิทธิแก่สตรีโดยตรง ดังจะเห็นได้ว่าถึงแม้รัฐธรรมนูญฉบับแรกจะรับรองสิทธิและความเสมอภาคทางการเมืองในระดับประเทศ แต่สตรีไทยก็ถูกจำกัดสิทธิทางการเมืองในระดับท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน แต่เดิมนั้นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 12 และมาตรา 16 กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านว่า จะต้องเป็นชายเท่านั้น ทำให้สตรีถูกจำกัดโอกาสที่จะดำรงตำแหน่งดังกล่าว และไม่สามารถดำรงตำแหน่งกำนัน ตลอดจนกรรมการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอีกหลายคณะ ได้แก่ กรรมการสภาตำบล กรรมการกลางของหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และกรรมการสุขาภิบาล ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายเหล่านี้ ระบุให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นกรรมการโดยตรงตำแหน่งที่ได้กล่าวมานี้เป็นตำแหน่งทางการเมืองที่ได้มาโดยการสมัครรับเลือกตั้ง และในขณะเดียวกันในสาย

^{๕๒} รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 59.

ของการรับราชการด้านการปกครองซึ่งต้องไปเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในระดับท้องถิ่น สตรีก็ถูกจำกัดสิทธิโดยระเบียบของสำนักงานข้าราชการพลเรือน เรื่อง "คุณสมบัติเฉพาะสำหรับตำแหน่งตามมาตรฐานการกำหนดตำแหน่ง" มิให้รับราชการในตำแหน่งพนักงานปกครอง 3 (หรือตำแหน่งปลัดอำเภอ)^{๕๓}

รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2475 นับได้ว่าเป็นฉบับที่ก้าวหน้าเกี่ยวกับสิทธิของสตรี สตรีได้รับสิทธิทางการเมือง เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยผ่านผู้แทนตำบลได้เป็นครั้งแรก เมื่อเปรียบเทียบกับสิทธิทางการเมืองของต่างประเทศแล้วนับว่า รัฐบาลไทยให้ความสำคัญต่อสิทธิสตรีอย่างมาก เห็นได้จาก สตรีญี่ปุ่นได้รับสิทธิทางการเมืองเมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น พ.ศ. 2489 ส่วนประเทศอังกฤษรัฐธรรมนูญ ในสิทธิการเมืองเป็นขั้น ๆ โดยให้สิทธิการเมืองแก่ชนชั้นกลางที่เป็นชายใน พ.ศ. 2375 แก่กรรมกรชาย ใน พ.ศ. 2410 แก่กรรมกรตามท้องนาที่เป็นชาย พ.ศ. 2427 ส่วนสตรีอังกฤษที่มีอายุ 30 ปีขึ้นไปได้รับสิทธิการเมือง ใน พ.ศ. 2461 และสตรีที่มีอายุ 20 ปี บรรลุนิติภาวะเพิ่งได้รับสิทธิทางการเมืองใน พ.ศ. 2471 แสดงว่าสตรีไทยมีสิทธิทางการเมืองดีกว่าสตรีญี่ปุ่น และซ้ำกว่าสตรีอังกฤษเพียง 4 ปีเท่านั้น^{๕๔}

^{๕๓} มาลี พฤษ์พงศาวลี, "สตรีกับกฎหมาย," นโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว (พ.ศ. 2535-2554) คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนงานหลักสตรี คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2537, หน้า 12-7.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

จากการที่รัฐบาลสมัยประชาธิปไตย ให้ความสำคัญต่อสิทธิสตรีนี้เอง ทำให้สตรีไทยเกิดความตื่นตัวเรื่องสิทธิสตรีด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นสิทธิสตรีขึ้นอีกครั้ง โดยเฉพาะในกลุ่มปัญญาชนสตรี เห็นได้จาก การจัดทำหนังสือพิมพ์ หญิงไทย ขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2475-2476 ซึ่งได้ทำการเรียกร้องสิทธิสตรีในประเด็น เรื่อง การปรับปรุงระบบเศรษฐกิจ สิทธิทางการเมือง การเลือกตั้งอันเป็นประเด็นที่แตกต่างไปจากการเรียกร้องสิทธิสตรีสมัยปฏิรูปประเทศ ซึ่งข้อเรียกร้องดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ หญิงไทย เองก็ไม่ได้ละเลยที่จะหยิบยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นระดับล่างขึ้นมาเสนอ มีการศึกษาปัญหาของชนชั้นล่างเหล่านั้น และทำการเรียกร้องให้สิทธิแก่พลเมืองระดับล่างด้วย

1. วิธีการเรียกร้องสิทธิสตรี

การเรียกร้องสิทธิสตรีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ยังคงดำเนินการผ่านทางสื่อหนังสือสตรีที่ตีพิมพ์ บทความสะท้อนแนวความคิดของสตรีในขณะนั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาในบทความต่าง ๆ ที่สตรีได้แสดงน่านาทศนะสู่สังคมไทย จะเห็นได้ว่าข้อเรียกร้องส่วนใหญ่ ยังคงเป็นประเด็นคล้ายกับข้อเรียกร้องสมัยปฏิรูปประเทศ กล่าวคือเรียกร้องให้เปิดโอกาสทางการศึกษาแก่สตรีมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดหลักสูตรการศึกษาในระบบโรงเรียนสตรีให้เท่ากับนักเรียนชาย อีกทั้งยังได้ชักจูงให้พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และตัวสตรีเองเห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ อันจะช่วยเอื้อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่แม่เรือนที่ดีของสตรี นำความเจริญมาสู่ครอบครัวและประเทศชาติ ส่วนด้านการประกอบอาชีพของสตรีได้มีการเรียกร้องให้สังคมทั่วไปยอมรับในความสามารถ และเปิดโอกาสแก่สตรีในการประกอบอาชีพ ได้เช่นเดียวกับชายทั้งในอาชีพเดิมที่ยอมรับให้สตรีออกมาประกอบอาชีพได้ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล และในสาขาอาชีพใหม่เช่น เนติบัณฑิต

บรรณาธิการินี นักนิพนธ์ ครูด้านศิลปะ วาดเขียน^{๘๕} เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การเรียกร้องในช่วงเวลานี้ ได้หยิบยกบางประเด็นในลักษณะก้าวหน้าขึ้นกว่าเดิม คือมีมุมมองที่ชัดเจนขึ้นโดยเฉพาะบทความการเรียกร้องในหนังสือพิมพ์ หญิงไทย มีแนวทางใหม่ของการเรียกร้องสิทธิสตรี กล่าวคือ ได้มองปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมืองที่สตรีและประชาชนในวงกว้างประสบอยู่ด้วย ดังนั้นนอกจากจะเรียกร้องขอความเป็นธรรมระหว่างเพศให้สตรีมีโอกาสเท่าเทียมกับชาย ทั้งทางการศึกษา การประกอบอาชีพ ข้อกฎหมายแล้ว ยังมีการเรียกร้องให้ปรับปรุงระบบเศรษฐกิจของประเทศ การให้สิทธิทางการเมืองแก่สตรี และการมองประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคนระดับพื้นฐานของสังคม อีกด้วย

1.1 ข้อเรียกร้องให้ปรับปรุงระบบเศรษฐกิจ

การเรียกร้องในประเด็นนี้เกิดจากคำปฏิญาณของคณะรัฐบาลชุดใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ว่า "อำนาจสูงสุดเป็นของเรา (ราษฎร) และราษฎรจะได้รับความเสมอภาคเสมอหน้ากัน และราษฎรทุกคนจะต้องมีข้าวกิน และมีงานทำโดยสม่ำเสมอหน้ากันทั่วทุกคน"^{๘๖} เป็นเหตุให้สตรีในเวลานั้น หวังว่ารัฐบาลจะจัดการกับเศรษฐกิจซึ่งกำลังแร้นแค้น กอบกู้ให้ฟื้นขึ้นเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงต้องการเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งรัดปรับปรุงระบบเศรษฐกิจโดยเร็ว ดังบทความหนึ่งใน หญิงไทย เรียกร้องว่า

^{๘๕}"หน้าที่และสิทธิของหญิงที่ควรจะได้รับ," หญิงไทย 1 (22 สิงหาคม 2475): 3.

^{๘๖}"คารมหญิง," หญิงไทย 1 (25 กันยายน 2475): 7.

สยามของเรากำลังดำเนินการปกครองแบบอารยประเทศ เพื่อ
จะนำชาติสู่ความเจริญรุ่งเรืองแต่เราขาดหลักอันมั่นคง คือ อำนาจ
เศรษฐกิจกำลังบีบคั้น พลเมืองของเราเป็นจำนวนมากขาดอาชีพ
ด้วยคนต่างด้าวเข้ามาเป็นเจ้าของตลาดแห่งการค้าเสียทุกสิ่งทุกอย่าง
ราษฎรของเรากำลังโอดครวญร่ำร้องต่อรัฐบาลเป็นหนักหนา แต่
รัฐบาลได้คิดแก้ไขอะไรบ้าง เดียวนี้เมื่อนักอะไร ๆ ก็มีกันแล้ว
แต่นักเศรษฐกิจมีบ้างหรือเปล่า^{๘๗}

ทั้งนี้ หญิงไทย ยังได้เรียกร้องให้รัฐบาลปรับปรุงเศรษฐกิจสอดคล้อง
กับวิธีการปกครอง เนื่องจากเห็นว่ามียลเมืองว่างงานจำนวนมากจากภาวะเศรษฐกิจ
ฝืดเคือง อันจะส่งผลให้ประเทศขาดรายได้จากภาษีของพลเมือง และยังทำให้เกิด
ปัญหาโจรผู้ร้าย ทำลายความสงบของประเทศ และอาจส่งผลกระทบต่อระบบการ
ปกครองของประเทศอีกด้วยซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลต้องรีบเร่งแก้ไขให้เหมาะสม^{๘๘}
พร้อมกันนี้ หญิงไทย ก็ได้เสนอแนะวิธีแก้ไขปัญหาพลเมืองว่างงาน อันเกิดจาก
ระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้รัฐบาลส่งเสริมจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมภายใน
ประเทศซึ่งจะเป็นการสร้างงานให้แก่พลเมืองไทย อาทิ การจัดเก็บภาษีขาเข้าสินค้า
ที่ไม่จำเป็น จำพวกเครื่องหอม เครื่องสำอางค์ เครื่องเล่น เครื่องนุ่งห่ม ผ้าแพร
ไหม หรือสินค้าที่เราพอผลิตได้ ควรจัดเก็บในราคาที่สูง^{๘๙} เป็นต้น ส่วนสินค้าที่ผลิต
ภายในประเทศก็ควรยกเลิกการจัดเก็บภาษีชั่วคราวหนึ่งหรือสองปีให้ อาทิ
ภาษี ยาสูบ ซึ่งเพาะปลูกได้ในประเทศ หญิงไทย เรียกร้องต่อรัฐบาลให้ส่ง

^{๘๗} "อำนาจการปกครอง," หญิงไทย 1 (27 พฤศจิกายน 2475): 3.

^{๘๘} "การเป็นผู้นำ," หญิงไทย 1 (29 พฤศจิกายน 2475): 3.

^{๘๙} "ถึงเวลาแล้วที่ควรโหมโรงได้," หญิงไทย 1 (20 สิงหาคม 2475): 3.

ผู้เชี่ยวชาญหรือ ได้ศึกษางานมาจากต่างประเทศมาคอยดูแลให้ความสะดวกแก่ผู้เพาะปลูกแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อให้มีราคาถูกกว่าต่างประเทศ เช่นนี้แล้วก็น่าจะเกิดโรงงานนวนบุหรี่ยื่นภายในประเทศเพราะได้กำไรกว่า สินค้ายาสูบจากต่างประเทศก็จะน้อยลง เพราะมีราคาแพงกว่า⁷⁰ และยังเป็นกำลังเสริมให้พลเมืองมีงานทำ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเพาะปลูกยาสูบหรือทำงานในโรงงานอื่นจะส่งผลให้เศรษฐกิจดีขึ้นได้

1.2 เรียกร้องให้สิทธิทางการเมือง

หญิงไทย ได้กล่าวถึงสิทธิทางการเมืองของสตรี โดยเฉพาะการได้รับสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง และสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวพุทธศักราช 2475 มาตรา 14 ระบุว่า "ราษฎรไม่ว่าเพศใด เมื่อมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงมติ เลือกผู้แทนหมู่บ้านได้. . ." ⁷¹ อันแสดงว่าในบางครั้งแม้จะต้องเสียสิทธินี้ด้วยเหตุทางการเมือง ทั้งชายและหญิงก็เสียสิทธิไปพร้อม ๆ กัน⁷² ซึ่งทาง หญิงไทย ก็ได้พยายามดำเนินการกระตุ้นความสนใจและทำความเข้าใจกับสตรีทั่วไป เพื่อให้ตระหนักถึงสิทธิทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้แก่สตรีแล้ว ดึงบทความหนึ่งใน หญิงไทย ได้ชี้แจงว่า

⁷⁰ "การเก็บภาษีอากร," หญิงไทย 1 (14 กันยายน 2475): 3.

⁷¹ อุดล วิเชียรเจริญ (รวบรวม), รัฐธรรมนูญฉบับปฐมฤกษ์จนถึงปัจจุบัน พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ดร.โชติ คุ่มพันธ์, 2514, หน้า 4.

⁷² ล่าพวรรณ น่วมบุญลือ, สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 146.

บัดนี้เป็นที่แน่นอนกันแล้วว่า สิทธิแห่งการออกเสียงก็ดี การ
สมัครเป็นผู้แทนราษฎรก็ดี หญิงมีสิทธิเท่ากับชาย ตามความเข้า
ใจของเรา หญิงจะต้องมีอายุมีความเป็นไปทุกอย่างดังร่าง
พระราชบัญญัตินั้นเหมือนชาย. . . นี่คือนิติที่หญิงไทยได้รับ⁷³

ข้อเรียกร้องนี้เพื่อให้สตรีเกิดความสนใจในกิจการบ้านเมืองบ้างนอกเหนือ
จากเรื่องการบ้าน การเรือนตามค่านิยมเดิมที่มองว่า "การเมืองเป็นเรื่องของผู้ชาย"
ส่วนงานของหญิงคือ งานภายในบ้าน และการเป็นแม่ เรือนที่ดีอย่างสมบูรณ์

1.3 เรียกร้องให้สิทธิแก่พลเมืองระดับล่าง

ข้อเรียกร้องในประเด็นนี้สืบเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศซึ่ง
ประสบกับปัญหาฝืดเคือง และได้ส่งผลกระทบมาสู่พลเมืองระดับล่างซึ่งมีฐานะยากจน
หญิงไทย ได้แสดงเจตนาารมณ์ที่จะช่วยเหลือพลเมืองเหล่านั้นอย่างสุดความสามารถ
ดังกรณีเกิดเหตุการณ์การประท้วงของกรรมกรรราง ที่ต้องการขอค่าแรงเพิ่มจาก
นายจ้าง ซึ่งทางบริษัทรรางไม่ยอมทำตามข้อเรียกร้อง ข้าราชการยังเรียกกรรมกร
ให้ไปลงชื่อทำนองทัณฑ์บนเสียอีก⁷⁴ ทาง หญิงไทย จึงได้เข้าช่วยเหลือเรียก
ร้องให้นายจ้างยอมทำตามคำขอของกรรมกรเหล่านั้น และเห็นใจในสิทธิของกรรมกร
ที่ควรได้รับอย่างยุติธรรม ไม่ถือเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่อันจะนำมาซึ่งการเสีย
ประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย⁷⁵ พร้อมกันนั้นก็ได้เรียกร้องต่อฝ่ายรัฐบาลให้เข้ามาดูแล
แก้ไขปัญหาระหว่างนายจ้างกับกรรมกร ดังกรณีของโรงงานย้อมมะเกลือที่ใช้บัตร
จ่ายค่าแรงแทนเงินแก่กรรมกรซึ่งโดยมากเป็นคนงานหญิง และบัตรดังกล่าวจะแลก

⁷³"หญิงมีสิทธิเป็นผู้แทนได้," หญิงไทย 1 (15 สิงหาคม 2475): 3.

⁷⁴"ความคับใจที่กรรมกรรรางได้รับจากบริษัท โดยไม่รู้สีกตัว,"

หญิงไทย 1 (6 ตุลาคม 2475): 2.

⁷⁵"กรรมกรรราง," หญิงไทย 1 (3 ตุลาคม 2475): 3.

เปลี่ยนเป็นตัวเงินได้ต้องรอเวลา 5 - 10 วัน หญิงไทย เรียกร้องให้พิจารณา การกระทำดังกล่าวของนายจ้าง ด้วยเกรงว่าจะเป็นความผิดลักษณะอาญา ฐานกระทำ ผิดพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2471⁷⁶ เป็นต้น

นอกจากปัญหาของกรรมกรแล้ว หญิงไทย ยังให้ความสำคัญแก่ชานา ด้วยเป็นผู้สร้างความสำเร็จให้แก่ชาติ จากการเพาะปลูกข้าว ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญที่สุด ของประเทศ⁷⁷ แต่พลเมืองเหล่านี้ยังคงอยู่ในฐานะผู้ยากจน รัฐบาลจึงควรให้การ ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนได้บ้าง หญิงไทย จึงเรียกร้องให้มีการยกเลิก การเก็บภาษีคนจน เนื่องจากการเก็บภาษีรายได้ และภาษีอื่นจากคนยากจนในอัตรา ส่วนเท่ากับคนมั่งมีนั้น เห็นว่าไม่เป็นการยุติธรรมนัก ในภาวะเศรษฐกิจคับขันเช่นนี้ การเก็บภาษีย่อมมีผลกระทบกระเทือนถึงรายได้ของคนจนอย่างหนัก⁷⁸ จึงควร ละเว้นเสีย

นอกจากนี้ หญิงไทย ยังเรียกร้องให้รัฐบาลสร้างอาชีพให้แก่พลเมือง ระดับล่างมากขึ้น โดยอ้างว่าคนที่ไม่มีงานทำมีจำนวนมากทำให้ขาดเงินที่จะส่งให้รัฐบาล ในรูปของภาษี⁷⁹ รัฐบาลควรสนับสนุนการตั้งโรงงาน การค้าขาย และแหล่งเงินทุนกู้ยืม ดอกเบี้ยราคาถูก⁸⁰ เพื่ออุดหนุนคนยากจนให้มีหนทางทำมาหากิน เป็นการเพิ่มสิทธิ ให้แก่พลเมืองระดับล่างซึ่งเป็นประชากรจำนวนมากในสังคมไทย

⁷⁶ "วัตถุประสงค์เรื่องหมายแทนเงิน," หญิงไทย 1 (2 พฤศจิกายน 2475): 3.

⁷⁷ "กระตุกสันหลังของประเทศ," หญิงไทย 1 (29 ตุลาคม 2475): 3.

⁷⁸ "อารยธรรมเก่ากับใหม่," หญิงไทย 1 (22 ตุลาคม 2475): 3.

⁷⁹ "จงฟังเสียงถึงคนจน," หญิงไทย 1 (12 ตุลาคม 2475): 3.

⁸⁰ "พระราชบัญญัติจำกัดดอกเบี้ย ทำให้ราษฎรที่ยากจนเดือดร้อน,"

2. สถานภาพของสตรี

จากการที่ทั้งฝ่ายรัฐบาลและกลุ่มสตรีเกิดความตื่นตัวให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องสิทธิสตรีดังกล่าว จึงทำให้มีการพิจารณาสถานภาพของสตรีในสังคมขณะนั้น ทั้งด้านการศึกษา การประกอบอาชีพและด้านกฎหมาย

2.1 การศึกษาของสตรี

รัฐบาลมีนโยบายเร่งรัดที่จะให้พลเมืองได้รับการศึกษามากขึ้น อันจะเอื้อประโยชน์ต่อการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ จึงมีการประกาศจัดตั้งสภาการศึกษาขึ้นเพื่อทำหน้าที่วางวิชาการศึกษาแห่งชาติ ในที่สุดก็มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับแรก คือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาของสตรีนั้นมีการวางแนวทางไว้ว่า "หญิงต้องได้รับความเสมอภาคกับชายในการรับการศึกษาแต่หลักสูตรการศึกษาของหญิงมีวิชาแตกต่างกับชายในบางส่วนตามลักษณะธรรมชาติของหญิง"^๑

เมื่อพิจารณาหลักสูตรการศึกษาของสตรี จะพบว่าวัตถุประสงค์ของการศึกษาสตรีก็ยังคงเพื่อให้สตรีได้เลือกเรียนวิชาที่เหมาะสมกับเพศและท้องถิ่น มิใช่เพื่อให้แข่งขันกับชายในงานอาชีพ ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับสตรีจึงมุ่งเพื่อผลิตแม่และเมียที่มีความรู้เฉลียวฉลาดนำไปใช้ในบ้านได้ มิใช่มุ่งที่ความสำคัญให้ความรู้ทางวิชาการอย่างเดียว ดังปรากฏในสมัยพระสารสาสน์ประพันธ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ (พ.ศ. 2477 - 2478) มีนโยบายให้สตรีทุกคนในโรงเรียนทั่ว ๆ ไปได้รับความรู้ในเรื่องการเรือนพอควรก่อนที่จะจบออกไป อาทิ การกำหนดให้สตรีที่เรียนในปีสุดท้ายตามที่พระราชบัญญัติประถมศึกษากำหนด ควรจะได้รับการศึกษาวิชา

^๑"กรรมการพิจารณาแผนการศึกษา (พ.ท.หลวงรณสิทธิพิชัย พ.ศ. 2478)," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 0701.9.10.43.

การเรือนและได้รับการอบรมวิชาการเรือนขั้นต้นเป็นเวลา 3 ถึง 6 เดือน^{๘๒} เป็นต้น ส่วนหลักสูตรการศึกษาด้านการฝึกอาชีพทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่จัดเพื่อสตรี ส่วนใหญ่มุ่งแต่เฉพาะบทบาทของแม่บ้านโดยกำหนดให้เลือกวิชาที่เหมาะสมแก่เพศและท้องถิ่น วิชาที่เปิดสอนสำหรับสตรีโดยเฉพาะได้แก่ การครัว การทอผ้า ช่างเย็บปักถักร้อย ส่วนวิชาที่เปิดสอนสำหรับชายได้แก่ การทำสวน การทำนา การเลี้ยงสัตว์ ช่างพิมพ์ ช่างไม้^{๘๓} เป็นต้น

สำหรับการศึกษาสตรีในระดับอุดมศึกษา มีการขยายโอกาสให้สตรีได้รับการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น เห็นได้จากการจัดตั้งคณะอักษรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์จุฬาฯ และการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ในปี พ.ศ. 2477 ทำให้จำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมีจำนวนมากขึ้น กล่าวคือมีสตรีสำเร็จการศึกษาจาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในคณะแพทยศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2475 จำนวน 3 คน คณะอักษรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2478 จำนวน 12 คน คณะวิทยาศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2479 จำนวน 1 คน^{๘๔} และสำเร็จด้านกฎหมาย จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2475 จำนวน 1 คน

^{๘๒} ไทยเชชมรวมข่าว (2 มิถุนายน 2477).

^{๘๓} "กรมศึกษาธิการมอบสถิติ และรายงานการศึกษาประจำ พ.ศ. 2476 เพื่อแจกแก่บุคคลและสถานที่ต่าง ๆ ภาคสถิติ 1,900 เล่ม ภาครายงาน 3,900 เล่ม," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) ศธ. 1/311 (7 ตุลาคม - มิถุนายน 2480).

^{๘๔} นิสิตา ชูโต, วนิดา พูนศิริวงศ์, พิไล แยมงามเหลือ, บัณฑิตสตรี-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2470 - 2528 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 112 - 118.

พ.ศ. 2478 จำนวน 4 คน และพ.ศ. 2479 จำนวน 2 คน^{๕๕} เป็นต้น ซึ่งสตรีที่สำเร็จการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเหล่านี้ มีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรี จากประสบการณ์โดยตรงของตน

2.2 การประกอบอาชีพ

แม้ว่าโอกาสในการศึกษาขยายกว้างขึ้น โดยเฉพาะด้านกฎหมาย ซึ่งสตรีได้รับโอกาสให้เข้าศึกษาในโรงเรียนกฎหมายได้แล้ว เพื่อออกมาประกอบอาชีพเป็นทนายความ เห็นได้จากความสนใจศึกษาวิชาด้านกฎหมายของสตรีดังปรากฏจำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายที่นำมาแสดงไว้ในตารางที่ 1 แต่โอกาสในการประกอบอาชีพของสตรียังถูกจำกัดสิทธิมากกว่าชาย พิจารณาได้จากโอกาสของสตรีในการเข้ารับราชการ สตรียังไม่มีสิทธิเท่ากับชายในตำแหน่งหน้าที่ราชการบางตำแหน่ง โดยชี้แจงเหตุผลว่า เป็นตำแหน่งที่จะต้องทำงานด้วยความลำบากตรากตรำ ฝ้ออันตรายบ่อยครั้งดังปรากฏว่าเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2479 คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษา เพื่อวางระเบียบในเรื่องสตรีสมัครรับราชการว่า "ให้เจ้ากระทรวงพิจารณาว่าตำแหน่งใดจะเหมาะสมแก่การบรรจุสตรีหรือไม่ ถ้าเห็นว่าตำแหน่งใดไม่เหมาะสมแก่สตรีและบรรจุเข้ารับตำแหน่งนั้น ๆ จะเป็นการไม่อำนวยความสะดวกหรือเสียหายแก่ราชการแล้วก็ไม่ควรรับสมัครเข้ารับราชการ"^{๕๖} และกรมมหาดไทย ได้พิจารณาวางหลักเกณฑ์การรับสมัครสตรีเข้ารับราชการ ว่า

^{๕๕} สุขสรรค์ แดงภักดี, "ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481 - 2487," หน้า 58.

^{๕๖} "คำสั่งคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2476-2479" หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 070p.3/2

ตำแหน่งราชการกรมมหาดไทยนั้น โดยปกติล้วนแต่เป็นตำแหน่งที่จะต้องมีการตราตรา ออกตรวจราชการท้องที่ และเกี่ยวกับการปราบปรามโจรผู้ร้ายแทบทั้งสิ้น หรือมิฉะนั้นก็ต้องเคยได้ผ่านตำแหน่งที่มีหน้าที่ตราตรามาก่อนแล้ว ฉะนั้นตำแหน่งที่เห็นว่าไม่ตราตราพอที่สตรีจะเข้ารับบรรจุได้ก็มีตำแหน่ง ประจำแผนกและเสมียนในส่วนราชการกลางกับจำจังหวัด ซึ่งมีหน้าที่เป็นหัวหน้าเสมียนในจังหวัดนั้น ๆ ส่วนนอกจากนี้ เช่น ตำแหน่งข้าหลวงตรวจการ หรือผู้ช่วยข้าหลวงตรวจการ ก็เป็นตำแหน่งที่จะต้องตราตราของตรวจราชการท้องที่ ไม่สมควรที่จะรับสตรีเข้ารับบรรจุในตำแหน่งเหล่านี้^{๕๖}

ทั้งนี้เป็นเพราะชนชั้นนำในสมัยแรกเริ่มประชาธิปไตยยังคงยึดถือค่านิยมเดิมที่เชื่อว่า สตรีเป็นเพศที่อ่อนแอต้องพึ่งพาชาย ไม่สามารถเลี้ยงตัวเองหรือรับผิดชอบคนอื่นได้ ดังเห็นได้จากมีการออกกฎหมาย ระบุเกณฑ์การบรรจุสตรีเข้ารับราชการ เช่น ในมาตรา 32 วรรคท้าย แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2482 เรื่อง "วางระเบียบข้อบังคับไว้มิให้แต่งตั้งข้าราชการสตรีเข้ารับราชการในตำแหน่ง" มีการกำหนดกฎเกณฑ์บรรจุสตรีเข้ารับราชการว่าต้องเป็นงานที่เหมาะสมกับเพศหญิงเท่านั้น ทำให้สตรีถูกจำกัดสิทธิการประกอบอาชีพในบางตำแหน่ง

^{๕๖} หลักเกณฑ์การบรรจุสตรีเข้ารับราชการ พ.ศ. 2479" หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.2.2/32.

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษาด้านกฎหมาย ตั้งแต่ปี
พ.ศ. 2473-2488

ปี พ.ศ.	จำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษา (คน)
2473	1
2474	-
2475	1
2476	-
2477	-
2478	4
2479	2
2480	3
2481	4
2482	6
2483	1
2484	4
2485	1
2486	14
2487	10
2488	6

ที่มา: แผนกทะเบียนและสถิติ กองกลาง สำนักงานเลขาธิการ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ อ้างใน สุขสวรรค์ แดงภักดี , ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีในสมัยสร้าง
ชาติ พ.ศ. 2481-2487, หน้า 23, 28, 148.

2.3 กฎหมาย

ความตื่นตัวในเรื่องสิทธิสตรีส่งผลให้มีการนำเอาข้อกฎหมายขึ้นมาพิจารณาถึงข้อจำกัดของสตรีตามกฎหมาย ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช 2478 มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสตรีหลายประการซึ่งได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นจากกฎหมายเดิมที่ใช้ในสมัยปฏิรูปประเทศ ให้สิทธิทางกฎหมายครอบคลุมของหญิงและชายมีความเท่าเทียมกันมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมาบางประการ เช่น

ประการแรก มีการพิจารณาเปลี่ยนแปลงกฎหมายเดิมที่ให้ชายมีภรรยาอันชอบด้วยกฎหมายได้หลายคน ซึ่งขัดกับหลักกฎหมายสากลของนานาอารยประเทศ ที่ให้ชายมีภรรยาอันชอบด้วยกฎหมายได้เพียงคนเดียว จึงมีการพิจารณาเห็นควรให้ชายมีภรรยาได้คนเดียวตามหลักกฎหมายสากล โดยประกาศในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2478 มาตรา 1449 ความว่า "การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้ จะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้จดทะเบียนแล้ว" และมาตรา 1551 ความว่า ". . .บุคคลใดจดทะเบียนสมรสแล้ว จะจดทะเบียนอีกไม่ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การสมรสครั้งก่อนได้หมดไปแล้ว เพราะตาย หย่า หรือศาลเพิกถอน"^{๘๘}

ประการที่สอง สิทธิในการจัดการทรัพย์สิน กฎหมายให้หญิงมีสามีจัดการในส่วนที่เกี่ยวกับสินส่วนตัวได้ ในมาตรา 37 ความว่า "หญิงมีสามีนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับสินส่วนตัว ย่อมมีฐานะอย่างบุคคลผู้บรรลุนิติภาวะ"^{๘๙}

^{๘๘} นคร พจนานุกรม (รวบรวม), ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับสมบูรณ์ บรรพ 1-6 (พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2514), หน้า 287.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

ประการที่สาม กฎหมายมาตรา 19 ความว่า "เมื่อมีอายุ 20 ปี บริบูรณ์ บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์ และบรรลุนิติภาวะ"^{๐๐} อันหมายถึง สตรี เมื่ออายุครบ 20 ปี ถือว่าบรรลุนิติภาวะแล้ว สามารถกระทำการใด ๆ ได้โดยไม่ต้องขอคำยินยอมจากบิดามารดา

ประการที่สี่ สิทธิในการหย่า กฎหมายระบุว่าสามีภรรยาที่มีสิทธิฟ้องหย่ากันได้ ในกรณีที่สามีหรือภรรยาประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง หรือทำร้ายร่างกายอีกฝ่ายถึงบาดเจ็บ หรือหมิ่นประมาทบุพการีอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง จนไม่อาจอยู่กินเป็นสามีภรรยาต่อไปได้ หรือจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายไปเกินกว่า 1 ปี หรือไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูตามสมควร^{๐๑}

อย่างไรก็ตามในกรณีที่ภรรยาที่มีคู่สามีฟ้องหย่าได้ ขณะที่หากสามีไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น ภรรยาไม่อาจนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ ซึ่งประเด็นนี้หญิงและชายยังไม่ได้รับสิทธิเท่าเทียมกัน

ประการที่ห้า การแบ่งสินสมรส เมื่อหย่าขาดจากกันหรือตาย ให้ใช้หลักเสมอภาคคือแบ่งคนละครึ่ง ดังปรากฏในมาตรา 1517 ว่า "การแบ่งสินสมรสนั้น ให้ชายและหญิงได้ส่วนเท่ากัน เว้นแต่ชายหรือหญิงมีสินเดิมฝ่ายเดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสินเดิม ก็ให้ชายหรือหญิงฝ่ายที่มีสินเดิมได้สองส่วน ฝ่ายที่ไม่มีสินเดิมได้หนึ่งส่วน"^{๐๒}

อย่างไรก็ตามกฎหมายยังคงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในสังคมไทยเช่นเดิม หลายประการ เช่น

^{๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

^{๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

^{๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 302.

ประการแรก อำนาจในการจัดการสินบริคณ์* ต้องได้รับการยินยอมจากสามี ตามมาตรา 38 ความว่า ". . .หญิงมีสามีถ้ามิได้รับอนุญาตของสามี หากอาจทำการอันหนึ่งอันใดที่จะผูกพันสินบริคณ์ไม่ได้"^{๑๓} มิฉะนั้นแล้วการทำนิติกรรมต่าง ๆ สามีอาจบอกล้างได้ในภายหลัง

ประการที่สอง การหย่า กฎหมายให้สิทธิสามีฟ้องหย่าได้หากภรรยาผิด ในขณะที่ยังมิได้ระบุให้สิทธิภรรยาอ้างเอาสาเหตุที่สามีไปมีสัมพันธ์กับหญิงอื่นใช้เป็นเหตุฟ้องหย่าได้

ประการที่สาม บุตรที่เกิดมาให้ใช้นามสกุลทางบิดา ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันดังกล่าว เป็นเหตุให้สตรีที่มีแนวคิดเสรีนิยมนำมาเป็นประเด็นเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีทางกฎหมายในสมัยต่อมา

ในสมัยสร้างชาติ ซึ่งเป็นสมัยการบริหารปกครองประเทศภายใต้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อพ.ศ. 2481 จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ซึ่งในสมัยดังกล่าวมีการยกระดับฐานะความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของคนในชาติให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ โดยอาศัยวิธีการสร้างรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงชนบประเพณีวัฒนธรรมบางประการที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา อันจะต้องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ความมีระเบียบวินัยและความสามัคคีของคนในชาติ^{๑๔} ด้วยการออกประกาศรัฐนิยม 12 ฉบับ^{๑๕} เพื่อเป็นหลักให้ประชาชนได้ยึดถือ

*สินบริคณ์ หมายถึง สินเดิมและสินสมรส

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

^{๑๔} สุขสวรรค์ แต่งกัณฑ์, ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ, หน้า 51.

^{๑๕} รวง ศษามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 112.

และปฏิบัติตาม การแก้ไขวัฒนธรรมของชาติดังกล่าวได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษเกี่ยวกับการพัฒนาสตรีไทยให้มีคุณภาพทุกด้านเหมาะสมกับการเป็น "แม่พิมพ์ของชาติ"^{๐๖} หมายถึง ผู้เป็นแบบอย่างของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะการเป็นแม่แบบหรือแม่พิมพ์ให้กับบุตร

ทั้งยังมีการพัฒนาสตรีตามนโยบายหลักดังกล่าวของรัฐบาล อาทิ

1.1 การฝึกวิชาชีพแก่สตรี จัดให้มีการฝึกอบรมในงานประเภทของผู้หญิง เช่น เรื่องสุขภาพอนามัย การเลี้ยงดูลูก การทำครัว และการเย็บปักถักร้อย ซึ่งในลักษณะงานดังกล่าวเป็นการบ่งชี้ถึงการให้ความสำคัญในการแบ่งงานระหว่างเพศให้สตรีทำหน้าที่ในครัวเรือนของตนให้ดีที่สุด ส่วนชายมีหน้าที่ทำงานในอาชีพของตน และการป้องกันชาติอย่างเข้มแข็ง

1.2 การจัดตั้งสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง โดยรวบรวมสตรีที่มีการศึกษาระรษา ข้าราชการ พ่อค้า ครู อาจารย์ มีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เป็นแกนนำสำคัญ สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ดูแลวางแผนโครงการควบคุมให้สตรีดำเนินบทบาทตามที่รัฐกำหนด^{๐๗}

^{๐๖} สุกุมตราบ กอบกิจสุขสกุล, "การประภควดนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530," (วิทยานพนธ์ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 58.

^{๐๗} สุขสรณ์ แดงภักดี, ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ, หน้า 140.

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์เช่นนี้ทำให้การเรียกร้องสิทธิสตรีต้อง
 ชบเซาลง เมื่อเทียบกับการเรียกร้องสิทธิสตรีช่วงเริ่มแรกประชาธิปไตย ทั้งนี้
 น่าจะมีปัจจัยมาจากนโยบายเชิดชูบทบาทเมียและแม่ ทำให้ดูเหมือนว่า ผู้หญิง
 ได้รับโอกาสและมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ด้วยการเชิดชูบทบาทดังกล่าวนั้น
 สังคมได้กำหนดบทบาทของสตรีเพื่อเป็นกำลังใจแก่ชายในการปฏิบัติหน้าที่ เป็น
 ผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของสามี สอดคล้องกับการพัฒนาสตรีตามนโยบาย
 หลักของรัฐบาล ประกอบกับการดำเนินงานเรียกร้องสิทธิสตรีผ่านทางหนังสือพิมพ์
 สตรี ส่วนใหญ่เป็นหนังสือของทางราชการและหน่วยงานต่าง ๆ บางส่วนก็มุ่ง
 เป้าหมายไปที่กลุ่มผู้อ่านทั่วไป มีเพียง สวนอักษร ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2485
 เท่านั้นที่ให้ความสนใจผู้อ่านที่เป็นสตรีเป็นพิเศษ โดยมี "หน้าผู้หญิง" เป็น
 ประจำทุกฉบับ แต่โดยเนื้อหาทั่วไปมุ่งเน้นที่เรื่องอ่านเล่นซึ่งเขียนโดยนักเขียน
 ที่มีชื่อเสียง เช่น น้อย อินทนนท์ ร. จันทิมพะ มากกว่าจะให้ความสนใจ
 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรี ประกอบเข้ากับสภาพทางเศรษฐกิจในขณะนั้นเกิดภาวะ
 เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจากภัยของสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ ภาวะขาดแคลนสิ่ง
 เข้าจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในการจัดทำหนังสือขาดแคลน ภาวะ
 ที่ผลิตได้ในประเทศก็มีคุณภาพต่ำ และรัฐบาลเองก็มีการควบคุมการจ่ายกระดาษแก่
 หนังสือฉบับต่าง ๆ หากหนังสือฉบับใดตีพิมพ์เนื้อหาที่ไม่เป็นที่พอใจของรัฐบาลก็
 อาจจะไม่ได้รับกระดาษจากโรงงานในประเทศเลยก็ได้ อันส่งผลให้หนังสือ
 หลายฉบับโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์สตรีที่มีเนื้อหาแสดงความคิดเห็นก้าวหน้า
 ต้องหยุดกิจการไป^{๑๑} เป็นเหตุให้การเรียกร้องสิทธิสตรีต้องชบเซาไปชั่วระยะ
 หนึ่ง

^{๑๑}พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, "ความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ.
 2500-2516," (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 39 - 41.

กล่าวโดยสรุป ยุคแรกของการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยเป็นการเคลื่อนไหวแนวความคิดเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ โดยสตรีที่มีการศึกษาและฐานะดีจำนวนหนึ่ง โดยใช้สื่อผ่านทางหนังสือพิมพ์สตรี มีการเสนอบทความต่าง ๆ ที่สะท้อนความคิดเห็นของสตรีต่อประเด็นเรื่องสิทธิสตรี การเคลื่อนไหวผ่านทางหนังสือพิมพ์สตรีนั้น ได้ดำเนินงานเป็นช่วงๆ ตลอดมา ขึ้นอยู่กับกิจการของหนังสือพิมพ์สตรีจะมีอายุยืนยาวแค่ไหน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วหนังสือพิมพ์สตรี มักจะดำเนินกิจการเพียงชั่วคราวระยะสั้น ๆ เนื่องจากมีผู้สนับสนุนจำนวนน้อยและจากปัญหาด้านเงินทุนภายในกิจการเอง ถึงกระนั้นภาพการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีก็ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการแสดงความคิดเห็นอยู่เสมอ ส่วนในประเด็นข้อเรียกร้องนั้น ผู้หญิงในยุคแรกนั้นมีความเห็นว่าสตรียังไม่ได้ได้รับความเสมอภาคทางด้านอาชีพ การศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสังคมไทยขณะนั้นยังจำกัดสิทธิสตรีและจำกัดโอกาสการแสวงหาความรู้ การประกอบอาชีพของสตรี ซึ่งสตรีที่เรียกร้องเชื่อว่าสตรีเองก็มีความสามารถเพียงพอที่จะได้รับสิทธิและโอกาสดังกล่าว

อย่างไรก็ตามการเรียกร้องสิทธิสตรีในยุคแรกได้ซบเซาลงไปในสมัยรัฐบาลสร้างชาติ ทั้งนี้เพราะนโยบายเปิดชุมชนบาทเมียและแม่ ประกอบกับหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายในสมัยนี้ ส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่มุ่งเป้าหมายกลุ่มผู้อ่านทั่วไปไม่เจาะจงเฉพาะสตรี ประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ได้รับผลมาจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกและภาวะของสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เศรษฐกิจในช่วงนี้ค่อนข้างฝืดเคือง เกิดการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตหลายอย่างรวมทั้งวัตถุดิบสำคัญในการผลิตหนังสือได้แก่กระดาษซึ่งไม่สามารถส่งมาจากต่างประเทศได้

นอกจากนี้การใช้นโยบายรัฐนิยมที่ประกาศเจตนารมณ์แจ้งชัดว่าต้องการจะพัฒนาสตรีในทุกด้านทั้งทางการศึกษา การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตความ

เป็นอยู่ ซึ่งดูราวกับว่าสตรีได้รับสิทธิประโยชน์อย่างมากมาจากการดำเนินนโยบายพัฒนาสตรีของรัฐบาลดังกล่าว เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเรียกร้องสิทธิสตรีต้องซบเซาลงไป

แม้ว่าการเคลื่อนไหวทางความคิดเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศผ่านสื่อทางหนังสือพิมพ์จะซบเซาลง ก็ไม่ได้หมายความว่าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับของสตรีในสังคมไทยได้รับการแก้ไข หรือขจัดให้หมดไปโดยสิ้นเชิง หากแต่เป็นเพราะสถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้นไม่เอื้ออำนวยให้การดำเนินงานเรียกร้องสิทธิสตรีเป็นไปโดยสะดวกเท่าที่ควร อีกทั้งการเคลื่อนไหวของสตรีไม่มีการรวมตัวกันอย่างชัดเจน แม้ในยุคแรกนี้จะมีกลุ่มสมาคมสตรีเกิดขึ้นบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงก่อตั้งขึ้นมาเพื่อกิจกรรมในลักษณะของแม่บ้าน การช่วยเหลือด้านสังคมสงเคราะห์ การอบรมให้ความรู้ด้านงานฝีมือ การปรุงอาหารหรือเป็นการพบปะสังสรรค์ของเหล่าสมาชิก ยังไม่มีจุดประสงค์หลักในเรื่องสิทธิสตรีอย่างชัดเจน จึงอาจกล่าวได้ว่ายุคแรกของการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยนั้นมีแนวคิดของการเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคระหว่างเพศเกิดขึ้นแล้วในลักษณะของการแสดงความคิดเห็น ผ่านทางข้อเขียนหรือบทความของหนังสือพิมพ์สตรีที่แสดงตนเป็นปากเสียงแทนสตรีทั้งหลายเท่านั้น อย่างไรก็ตามการเรียกร้องสิทธิสตรีในยุคแรกนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องสิทธิสตรีที่เรียกว่าฝ่ายเสรีนิยมเรียกร้องขอแก้ไขบทบัญญัติทางกฎหมาย ซึ่งกลุ่มฝ่ายเสรีนิยมนี้มีบทบาทอย่างมากภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

อย่างไรก็ตาม สภาพโครงสร้างของสังคมไทยในช่วงสมัยนี้ อาจเรียกได้ว่าคลี่คลายไปสู่โครงสร้างสังคมแบบเสรีนิยมตามแบบตะวันตก ซึ่งการเรียกร้องสิทธิสตรีในช่วงเวลานี้ เป็นการหยิบเอาประเด็นเรื่องโอกาสทางการศึกษา การประกอบอาชีพ สิทธิทางด้านกฎหมายของสตรีขณะนั้นมาทำการเรียกร้อง ซึ่งความ

เคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีดังกล่าวมีความสอดคล้องกับโครงสร้างของสังคมไทย โดยเห็นว่าความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยสมบูรณ์ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ การเมืองพื้นฐานของสังคมจึงเรียกได้ว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีในช่วงสมัยนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องสิทธิสตรีแนวเสรีนิยม